

Malmö högskola

Läraryrket
Individ och samhälle

Examensarbete

10 poäng

Gymnasielärarkyrkets utveckling 1960-2000

- Förändringar inom roll, status och auktoritet utifrån fyra lärares perspektiv

The development of the teacher profession in the upper secondary school 1960-2000

- Changes in role, status and authority based upon four teachers' perspectives

Niklas Persson
Johan van der Levin

Lärarexamen GS/GY, GY: 180-200 poäng
Historievetenskap och lärande
Höstterminen 2005

Examinator: Per Eliasson

Handledare: Mats Greiff

Abstract

Syftet med vår uppsats är att, utifrån begreppen roll, status och auktoritet, lyfta fram gymnasieläraryrkets förändring under perioden 1960-2000. Vi använder oss av en kvalitativ undersökning, baserad på intervjuer med fyra pensionerade gymnasielärare. I vår analys av utvecklingen använder vi oss av teorier från Annales-skolan samt Karl Marx teorier kring generation och arv. Våra resultat visar att det skett flera stora förändringar i gymnasieläraryrket, men att det även finns vissa beståndsdelar som under utvecklingen varit bestående. I vår analys av begreppen roll, status och auktoritet är vår slutsats att gymnasielärarens roll är den del som förändrats mest, men att det även här finns många bestående delar. Statusen är ett element i yrket som också genomgått stora förändringar och minskat betydligt. Auktoriteten har på ett formellt plan avtagit betydligt, medan vi fortfarande kan skönja en bestående reell auktoritet.

Nyckelord: Roll, status, auktoritet, gymnasielärare

The purpose of this essay is to analyse the development of the teacher profession in the upper secondary school during the time period 1960-2000, with regard to the concepts role, status and authority. The investigation has been carried out using a qualitative method with material that has been gathered during interviews with four retired teachers. The analysis has been inspired by the theories of the Annales school as well as the generation and inheritance theories developed by Karl Marx. Our results show that the teacher profession has gone through a number of considerable changes, but also that there are components of the profession that have remained unchanged. In our analysis of the concepts role, status and authority, we have come to the conclusion that the role of the teacher has been the subject of most changes, although many respects of the profession are left unchanged. The status of the profession has also undertaken major changes and decreased severely. Formally, the authority has decreased as well, although in reality a certain authority level can still be perceived.

Keywords: Role, status, authority, upper secondary school teacher

Förord

I förordet vill vi rikta ett stort tack till vår handledare Mats Greiff som har gjort denna uppsats möjlig. Vi vill också tacka Lars Andersson från historielärarnas förening i Skåne som bidragit till att göra intervjuerna möjliga. Slutligen vill vi rikta vårt största tack till de eldsjälarna som har ställt upp på intervju. Era uppgifter har varit ovärderliga för vår uppsats och för eftervärlden.

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	9
1.1	Bakgrund.....	9
1.2	Syfte.....	9
1.3	Frågeställning.....	9
1.4	Tidigare forskning.....	10
1.5	Metod- och materialdiskussion.....	10
1.6	Begreppsdefinition.....	13
1.6.1	Roll.....	13
1.6.2	Status.....	14
1.6.3	Auktoritet.....	14
1.7	Teoridiskussion.....	14
2	1960-talet.....	17
2.1	En gymnasieskola i förändring.....	17
2.2	Nya gymnasiet.....	17
2.3	Betyg.....	19
2.4	Förändringar i roll, status och auktoritet.....	21
3	1970-tal.....	23
3.1	Ett gymnasium för alla?.....	23
3.2	Nya krav från samhället.....	24
3.3	Lärares auktoritet och status sätts i gungning.....	25
3.4	Den ekonomiska krisen och läromedel.....	26
3.5	Nya arbetsmetoder och ”flumskolan”.....	27
4	1980-talet.....	29
4.1	Nya tider.....	29
4.2	Fortsatt minskade resurser till skolan.....	30
4.3	Från centralisering till kommunalisering.....	30
5	1990-talet.....	33
5.1	Kommunaliseringens påverkan på gymnasielärarna.....	33
5.2	Den ekonomiska krisen.....	35
5.3	Reformeringen av gymnasieskolan.....	36
5.4	Nytt betygssystem.....	38
5.5	Roll.....	40
5.6	Status.....	41

5.7	Auktoritet.....	42
5.8	Lärlarlag.....	43
5.9	Från fastställd lön till individuell lönesättning.....	44
6	Sammanfattning.....	47
7	Analys och slutsatser.....	49
7.1	Roll.....	49
7.2	Status.....	50
7.3	Auktoritet.....	51
8	Avslutande diskussion.....	53
8.1	Fortsatt forskning.....	53
	Käll- och litteraturförteckning.....	55
	Bilaga 1.....	57

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Skolan är något som ständigt är i medialt fokus. Lärarens insatser lyfts ofta fram och granskas. Trots fokus på lärarens insatser finns det väldigt lite litteratur som behandlar läraren och läraryrkets utveckling. Av den litteratur som förekommer finns det än mindre om gymnasielärarkåren.

1.2 Syfte

Själva syftet med vår uppsats är att bidra till ett relativt outforskat område och visa hur och om gymnasielärarens yrke har förändrats utifrån begreppen roll, status och auktoritet. Här vill vi även lyfta fram vad som har förändrats och vad som är bestående i gymnasielärarens yrke samt att identifiera vilka strukturer inom gymnasieläraryrket som är mer statiska respektive ickestatiska. Vi vill också medverka till att öka historiemedvetenheten kring gymnasielärarens yrke. Syftet är slutligen också att belysa lärarrollen ur ett historiskt perspektiv för att bidra till att stärka läraridentiteten.

1.3 Frågeställning

Vi har valt att använda oss av en ganska vid frågeställning. Detta för att vår undersökning sträcker sig över ett relativt långt tidsspann och att vi inte vill fastna i diverse detaljbeskrivningar.

- Hur och varför har gymnasielärarens arbete förändrats under åren 1960 - 2000 utifrån begreppen, roll, status och auktoritet, sett utifrån fyra lärares perspektiv?

1.4 Tidigare forskning

När det gäller tidigare forskning angående skolans utveckling kan man dela upp denna tidiga forskning i två olika delar. Den första delen behandlar hur skolan har förändrats i ett historiskt perspektiv. Här kan vi nämna t.ex. Gunnar Richardsons verk om *Svensk utbildningshistoria* samt Sixten Marklunds *Skolan förr och nu. 50 år av utveckling*. Dessa verk pekar endast på förändringar i skolan utan att redovisa enskilda lärares och annan skolpersonals tankar kring förändringar. Den andra delen om skolans utveckling behandlar hur lärarna uppfattar skolans förändringar utifrån intervjuer och liknande empiriska undersökningar. Om detta finns det dock inte särskilt mycket material. Det vi dock kan lyfta fram är Göran Lindes bok *Yrket som livsform. En studie av gymnasielärares arbetsförhållanden*. Denna bok utgår ifrån lärares egna upplevelser och behandlar bl.a. ämnen som hur lärare har sett och på olika förändringar inom yrket samt hur deras arbetssituation upplevs. En annan liknande forskning är *Men jag bestämmer i alla fall i klassrummet* som är en utvärdering ifrån Skolverket som utvärderar gymnasieskolans reformering i början av 1990-talet. Denna utvärdering använder sig av intervjumaterial från nitton gymnasielärares egna åsikter om hur de upplevde förändringen av gymnasieskolan.

Inom närliggande områden, främst på grundskolenivå, finns ytterligare undersökningar som lyfter fram skolutvecklingen ur lärarnas perspektiv. Här vill vi nämna *Har skolan förändrats? En bild av skolutveckling under 40 år utifrån fjorton lärares berättelser* av Ingvar Runhager, samt Ivor F. Goddsons och Ulf Numans *Livshistorier och professionsutveckling. Berättelser om lärares liv och arbete*.

1.5 Metod- och materialdiskussion

Vårt val att studera gymnasielärarkyrkets förändring ledde oss initialt in på valet att genomföra en kvalitativ undersökning där intervjuer med erfarna lärare inom humanistiska ämnen sågs som det mest givna alternativet. Den kvalitativa intervjun ger informanten möjlighet att ge uttömmande svar på våra frågor.¹ Att enbart förlita oss på olika skriftliga källor ansåg vi inte generera någon ny kunskap eller nya infallsvinklar. Skriftligt material har kontinuerligt

---

¹ Johansson, Bo & Svedner, Per Olov, 2004, s 25

använts i uppsatsen för att belägga eller komplettera informationen i intervjumaterialet.² Vid behandlingen av citat har vi valt att behålla merparten av talspråket för att det ursprungliga resonemanget inte ska förändras. Vi har även valt att lyfta in rikligt med citat i vår uppsats, då det är lärarnas yrkesberättelser som uppsatsen byggs upp kring.

Valet att använda oss av muntliga källor ansåg vi ha flera fördelar men även en rad problem som vi var tvungna att ta ställning till. Bland svårigheterna har vi fäst extra stor vikt kring problematiken att informanter ibland anpassar sin berättelse. Vid intervjutillfället sitter den intervjuade med en livshistoria som under årens lopp troligen influerats av ”den stora berättelsen”.³ Tider som man upplevt har nu blivit historia som bearbetas av historiker och som lyfts fram i media. Det är därför svårt för en människa att undgå att bli påverkad av detta faktum. När man sedan återger sina minnen kan det bli svårt, kanske till och med omöjligt att avgöra vad som är ens egna minnen och vad som hör till ”den stora berättelsen”. Problematiken med minnet och ”den stora berättelsen” är dock inget som vi uppfattade präglade vårt intervjumaterial. På det stora hela fick vi en känsla av att det var våra informanters egna upplevda minnen som återgavs. En indikator som vi anser kan bidra till att avgöra om det är ”den stora berättelsen” eller ens egna minnen är detaljrikedomen i berättelsen. Ett händelseförlopp som återges med hög detaljrikedom borde i de flesta fall vara ens egna minnen. Värt att notera är att även om man ibland kan blanda ihop vissa detaljer är det trots allt fortfarande ens egna minnen man återger. När det gäller muntliga källors reliabilitet och äkthet kan man testa dessa genom att ställa samma fråga vid olika tillfällen och jämföra svaren. Denna metod är dock inte helt oproblematisk då det faktiskt kan vara så att den intervjuade lämnar felaktiga uppgifter även vid de andra intervjutillfällena.⁴

Många av de frågor som vi ställt berör händelser och utveckling som inträffat för flera decennier sedan. I de flesta fall borde denna information tillhöra människans långtidsminne. Undersökningar visar på att människans långtidsminne är relativt stabilt.⁵ Detta resulterar i att mycket av den information vi hämtat ur vårt intervjumaterial bör vara trovärdigt. Vad som också är värt att notera beträffande människans minne är att minnen inte lagras slumpvis utan genom en process som sker både medvetet och undermedvetet. En bidragande faktor i

---

² Kjeldstadli, Knut, 1998, s 186

³ Greiff, Mats, 2004, s 66

⁴ Thor, Malin, 2003, s 8

⁵ Thompson, Paul, 1980, s 106

lagringsprocessen är också intressenivån.⁶ Människors minnen färgas av den sociala kontext som de befinner sig i.⁷ En följd av detta är att diskussionen kring muntliga källors oberoende i detta sammanhang inte är fruktbar. Vår ståndpunkt är att muntliga källor på ett eller annat sätt alltid är beroende.

En annan diskussion som är intressant för vår undersökning är minnesprocessens utveckling kring pensioneringen. Vid denna händelse i ens liv kan minnena tränga fram på grund av ett behov av att minnas tillbaka och skapa ett slags ”bokslut”. En ökad vilja att komma ihåg och ovilja att anpassa sin berättelse efter åhörarna⁸ anser vi gynna vårt slutmaterial. Givetvis ska man vara medveten om att en persons livs- och yrkeshistoria skulle ha gestaltat sig något annorlunda om man gjort undersökningen under personens aktiva yrkesliv.

En metodisk fördel som vi också anser finna i användandet av muntliga källor är ögonblickets ingivelse. Vid intervjutillfället får man tillgång till många spontana uttalanden där inget kan redigeras i efterhand. Hade vi bett om skriftliga redogörelser hade våra informanter haft mer tid till eftertanke och man hade gått miste om den spontana informationen. Här kan man knyta an till den ibland falska tryggheten av att använda sig av enbart skriftliga källor. I de flesta fall har skriftliga källor skapats för speciella ändamål och anpassats för eftervärlden. Dessa kan därför i många fall ha genomgått flera tillrättläggningar och redigeringar.⁹

Urvalsprocessen av informanter har till stor del skett slumpvis. Initialt vände vi oss till mer officiella inrättningar, såsom myndigheter och fackförbund, utan något resultat. För vår undersökning var det mer fruktbart att vända sig till olika nätverk, t.ex. Historielärarnas förening, som har varit mycket behjälpliga i att leda oss till möjliga personer att intervjua. Även vår handledare var till stor hjälp i denna process. Ett problem i vårt sökande efter personer att intervjua har varit att hitta kvinnliga lärare. Detta kan bl.a. bero på att gymnasielärarkåren var starkt manligt dominerad i början av vår undersökningsperiod.

Det är även viktigt att lyfta fram forskningsetiska resonemang kring kvalitativa intervjuer. Det har därför varit viktigt för oss att klart framlägga för våra informanter syftet med våra intervjuer samt att intervjumaterialet används på deras villkor. Vi har även givit deltagarna

---

⁶ Kjeldstali, Knut, 1998, s 188f

⁷ Thor, Malin, 2003, s 15

⁸ Thompson, Paul 1980, s 115

⁹ Thompson, Paul 1980, s 102f

möjlighet till anonymitet. I slutändan valde vi att konsekvent använda oss av anonymitet av hänsyn till de olika personernas yrkesbakgrund.¹⁰

Under våra intervjutillfällen har vi använt oss av bandspelare för att dokumentera intervjuerna. Detta hjälpmedel har sina klara fördelar då det fångar hela förloppet och att vi som intervjuare kan koncentrera oss på frågeställningarna. I efterhand under transkriberingen av intervjuerna har vi kunnat gå tillbaka och tolka och utläsa olika nyanser och tonlägen.¹¹ Våra informanter har inte haft tillgång till våra frågeformulär vare sig före eller under intervjun. Detta för att intervjuerna skall resultera i spontanitet och icke förberedda svar.

1.6 Begreppsdefinition

Då vår uppsats kretsar kring de tre begreppen roll, status och auktoritet anser vi att det är på sin plats att göra en definition av vad vi lägger för innebörd i respektive ord. Merparten av resonemangen bygger på allmänt vedertagna uppfattningar i samhället. Vi vill även poängtera att dessa tre begrepp på flera områden går in varandra.

1.6.1 Roll

I begreppet roll lägger vi tyngdpunkten på lärarens olika uppgifter. Rollen bestäms i mångt och mycket av de uppgifter och ansvar som läraren ges och tar på sig. Den utgörs av socialt definierade förväntningar som styr vad en person i en viss position gör och bör göra.¹² När lärarens arbetsuppgifter förändras, sker det även en förändring i lärarrollen. Förändringarna som vi undersökt berör både klassrumssituationen och övriga delar av skolverksamheten. Vi anser att rollen bestäms av samhället och samhällsutvecklingen i stort, vilket kan märkas i t.ex. kursplaner och styrdokument. Vi anser även att läraren till viss del själv kan styra över sin roll. Det kan således ha stor betydelse om en lärare ser sig som en handledare eller enbart som en kunskapsförmedlare. Andra aspekter som påverkar lärarens roll är t.ex. ålder och yrkesvana.

---

¹⁰ Johansson, Bo & Svedner, Per Olov, 2004, s 23f

¹¹ Johansson, Bo & Svedner, Per Olov, 2004, s 25

¹² Giddens, Anthony, 1993, s 148

1.6.2 Status

Även status är något som till stor del bestäms av samhället. Vilken status du har i samhället kan man styra genom bl.a. sitt yrkesval och utbildning. När du väl befinner dig i en yrkesgrupp är det däremot svårt att påverka yrkets status. Bland de olika yttre faktorer vi valt att undersöka kring läraryrkets status är lönenivå och uppfattningar kring denna en faktor. Även hur arbetssituationen ser ut anser vi spela roll för vilken status ett yrke har. Ett flexibelt arbete med flera förmåner och gynnsamma arbetstider har hög status, till skillnad från ett starkt styrt yrke med bundna arbetstider.

En faktor som alltid har haft betydelse för statusskapandet är media. Ett yrke som ständigt belyses med negativa ordalag är inget som främjar en hög status. Dessa negativa föreställningar om olika yrken kan förstärkas och spridas genom influenser inom hemmet och den privata sfären.

1.6.3 Auktoritet

Med begreppet auktoritet syftar vi i huvudsak på lärarens förmåga att inge respekt hos, i detta fall, elever och allmänhet och inte på ett auktoritärt, diktatoriskt ledarskap. Med andra ord handlar det om förmågan att skapa ett bra klassrumsklimat och använda sin makt utan hot om repressalier. Auktoritet går att dela upp i en reell och en formell del. Den reella delen handlar om en inneboende auktoritet medan den formella delen kan ses som skapad. Den reella auktoriteten kan jämföras med det som Max Weber kallar karismatisk auktoritet.¹³ Traditionellt sett har auktoritet ofta byggts på sakkunskap. Inom vissa yrken ligger denna auktoritet i utbildning och erfarenhet. Det går inte heller att bortse ifrån hur olika yrken ärver traditioner och föreställningar. Även Max Weber pekar på att auktoritet ofta överförs genom arv.¹⁴ Dessa traditioner är inte helt statiska utan kan förändras under tid.

1.7 Teoridiskussion

Under hela processen med vår uppsats har vi utgått ifrån och inspirerats av många av de teorier och tankar som finns i Annales-skolan. Främst vill vi lyfta fram Fernand Braudels

---

¹³ Repstad, Pål, 1998, s 141

¹⁴ Repstad, Pål, 1998, s 141

idéer kring att integrera den ekonomiska, sociala, politiska och kulturella historien till en ”total historia”.¹⁵ I utformandet av frågeunderlaget inför intervjuerna har vi haft ambitionen att lyfta in frågor som rör såväl de stora samhällseliga förändringarna, som de mindre vardagliga rutinerna i lärarens yrke. I arbetet med att sammanställa resultatet från intervjuerna har ambitionen funnits kvar att sträva mot Annales-skolans mål att forma en ”totalhistoria”.

En annan idé från Annales-skolan som vi använt oss av under arbetet med att sammanställa intervjumaterialet är tankarna kring olika förhållningssätt till historien. I Annales-skolan finns en del som försöker identifiera olika linjer eller rytmer i historien. Den traditionella historieskrivningen består av flera olika händelser som sker inom relativt kort tid. Ett annat sätt kan vara att försöka identifiera mer långsamma och tröga förändringar som kanske sträcker sig över flera generationer. Hit kan man t.ex. räkna olika sociala och politiska förändringar. Utöver dessa finns det ytterligare en tredje linje där historien näst intill står stilla.¹⁶ Vissa menar att man till denna linje kan placera den senare utvecklingen av Annales-skolan, där mentaliteter kan vara studieobjektet i historieforskningen. Andra inom samma skola menar på att förändringar inom mentaliteter ibland även kan uppstå plötsligt.¹⁷ I vårt arbete har vi tagit fasta på att försöka identifiera vilka strukturer i gymnasieläraryrket som hör till de mer rörliga respektive tröga. Fokus i uppsatsen ligger på att identifiera dessa förändringar inom begreppen roll, status och auktoritet. Samtidigt som det finns strukturer i skolan som förändras relativt snabbt, som t.ex. organisering av rent praktiskt betingade saker, så finns det strukturer som är mer bestående. Själva klassrumssituationen kan ses som en företeelse som förändrats långsamt och som bestått genom historiens gång trots flertalet skolreformer och förändringar i samhället.

Ytterligare ett område som är intressant för vår uppsats och tolkningen av intervjumaterialet är teoribildningen som finns kring begreppet generation. Här vill vi knyta an till Karl Marx teorier om arv från tidigare generationer. Trots att människor skapar sin egen historia går det inte att frånga att de föds in i ett arv från föregående generation.¹⁸ Under bearbetningen av materialet har vi varit medvetna om betydelsen av arv och att detta påverkar hur människor tolkar och ser på sin omgivning. I läraryrket kan detta avspeglas i t.ex. vilket förhållningssätt man har till auktoriteter.

---

¹⁵ Burke, Peter, 1992, s 69

¹⁶ Burke, Peter, 1992, s 58ff

¹⁷ Lilja, Sven, 1989, s 162

¹⁸ Greiff, Mats, 2004, s 52

1960-talet

1.8 En gymnasieskola i förändring

Det tidiga 60-talet präglades av en rad förändringar inom skolvärlden. Bl.a. så infördes den obligatoriska 9-åriga grundskolan 1962, med undantag för vissa geografiska skillnader. Förändringarna inom grundskolan bör rimligtvis även ha smittat av sig på gymnasial nivå.¹⁹ 1964 beslutade riksdagen, till följd av 1960 års gymnasieutredning, att införa ett nytt gymnasium.²⁰ Bland de stora förändringarna som genomfördes så ersattes de tre tidigare linjerna från 1953, latin-, real- och allmän linje, med fem nya linjer; humanistisk, samhällsvetenskaplig, naturvetenskaplig, ekonomisk och teknisk linje.

1.9 Nya gymnasiet

I samband med införandet av det nya gymnasiet i mitten av 1960-talet så lyftes nya ämnen fram medan tidigare tunga ämnen till viss del marginaliserades. Det tidigare dominerande latinämnet blev i den närmaste tiden framöver ett tillvalsämne. Den nya sammansättningen av ämnesgrupper på de olika linjerna innebar till viss del fler valmöjligheter för eleverna medan det för lärarkollegiet innebar vissa problem med ämnesbehörighet. Resultatet blev därför ofta att det var yngre, nyutbildade lärare som tilldelades dessa tjänster.²¹

”Jag hade någon klass i historia, annars hade jag mest samhällskunskap och socialkunskap, det var ju ett nytt ämne. Det var ju ingen som ville ha det, så det fick de yngsta, timlärarna ta.” (Man 2)

En annan följd av det nya gymnasiets införande var avskaffandet av studentexamen med dess skriftliga och muntliga slutprov. Detta var till viss del ett definitivt slut på en redan pågående utveckling. De tidigare dramatiska muntliga förhören inför censorer, dvs. utomstående examinatorer från universitetsnivå, hade dragits ner och prövningen hade i många avseende

---

¹⁹ Marklund, 1968, s 22

²⁰ Marklund, 1968, s 42 och 56. Richardson, 1999, s 80

²¹ Marklund, 1968, s 49

spritts ut under de två senare läsåren.²² Även de skriftliga examinationsformerna hade en mindre betydelse.²³ Denna utveckling kan ses i ljuset av den allt växande elevskaran, vilket innebar att den äldre examinationsformen blev föråldrad och tungrodd. Bristen på censorer och förändrade intagningsrutiner på universitetet krävde också en förändring.

En genomgående uppfattning i vårt intervjumaterial när det gäller studentexamens avskaffande var att det uppstod något som kan liknas vid ett tomrum. Steget från en tydlig och ofta laddad examen med extern kunskapskontroll via censorer förbyttes nu mot ingenting. Även om merparten av de vi har intervjuat ansåg att studentexamens avskaffande på ett sätt kan ses som en naturlig del av gymnasieskolans utveckling och samhällets utveckling i stort, påpekar några i vår undersökning att steget var för stort.

”Kanske blev det ett lite stort tapp i Sverige, vi gick från någonting till ingenting. Nu diskuterar man om man skall ha någon form av examen... Man stirrar sig lite blind på det här med att kunskaperna kontrollerades så noga. Jag tror inte att studentexamen betydde så mycket, men samtidigt tycker jag att det ligger någonting i det att man nu diskuterar om någon form av examen. Jag tror att det kan vara bra internationellt sett. När man pratar med lärare från andra länder tycker de det är konstigt att vi inte har någon examen. Jag är förvånad över hur andra länder lyckas behålla det och att vi inte klarar det.” (Man 1)

Den dåvarande vänstervågen som svepte över landet vid samma tid bidrog även till att tidigare traditioner kring studentexamen kraftigt tonades ner. De närmaste åren efter studentexamens avskaffande var firandet kring examen mindre högljutt.²⁴ Traditionerna har dock i många avseende överlevt och idag är det fortfarande ett markerat firande efter att eleven genomgått gymnasiet.

”Det var ett förvirringstillstånd som uppstod. Nu fick man inte ha fest, inte fira? Sedan skulle man inte ha mössa, för det var ett klassmärke.” (Man 4)

Problemet med studentexamen var förmodligen inte examen i sig utan själva examinationens utformning. Detta avspeglas i de, ibland nästan mytiska berättelserna kring hur man som kuggad elev tvingades smyga ut bakvägen medan familjen och vännerna stod och väntade med blommor på framsidan.

---

²² Marklund, 1968, s 59

²³ Marklund, 1984, s 140

²⁴ Marklund, 1984, s 140

”Det förändrades, det kan ju jag tycka var nödvändigt. Det var kanske inte så bra att man avskaffade studentexamen. Det talas ju om att vi ska gå tillbaks till det samma, för att få ett tydligare mål. Jag tyckte ju det var ett elände att det skulle hänga på sista dagen.” (Man 4)

”Jag har själv haft studentexamen, den hade en del positiva saker med sig. Studenten läste på slutet lite mer sammanhängande, stora sjok i ett antal ämnen som man sedan tenterade. Det var inget fel med det, men felet i studentexamen var den grymma kuggningen och hur man hanterade detta på skolorna, att man smög ut och sådär, det levde kvar ända in i det sista, den delen var väldigt tråkig.” (Man 1)

Helt obemärkt avskaffades dock inte studentexamen. Censorernas kontrollerande funktioner ersattes den närmaste tiden av gymnasieinspektörer, vars uppgift var att kontrollera att betygssättningen blev enhetlig i landet.²⁵ Ytterligare en kontrollerande funktion hade de centrala proven som skulle vägas in i betygssättningen. Dessa centrala prov förekom dock inte i alla ämnen. Initialt verkade de centrala proven väga tyngre än de gjorde under senare år.²⁶ Ibland var man tvungen att motivera sina betyg inför kollegiet.

”...så tänjde man lite så blev det inflation, så höjdes då medeltalet lite mer, kanske för mycket och då kom det kontroller. Då hade man betygskonferenser inför hela kollegiet, då skulle man försvara varför man låg så högt, varför hade man 3,8 och sådär.” (Man 3)

1.10Betyg

En tredje nyhet med 1965 års läroplan var övergången från absoluta betyg till relativa betyg. De tidigare absoluta betygen var dock till sin karaktär inte särskilt absoluta, då det egentligen inte fanns någon direkt nollpunkt, utan hade snarare klara relativa tendenser. Det var läraren själv som satte den gräns för vad han eller hon uppfattade som godkänt eller underkänt, vilket även skiljde sig mellan skolor och ämnen.²⁷ Det gamla absoluta betyget bestod av ett sjugradigt bokstavs-betyg där stort A var det högsta och stort C det lägsta. Varje del i betygssystemet bestod också av en beteckning samt en siffra där en 3:a var det högsta och en 0:a var det lägsta som användes vid uträkning av betygssumman. Betygssystemet såg ut som följande²⁸:

---

²⁵ Marklund, 1968, s 59f

²⁶ Marklund, 1968, s 86. Marklund, 1984, s 140f

²⁷ Marklund, 1968, s 80

²⁸ Marklund, 1968, s 81f

<i>Beteckning</i>	<i>Poängtal</i>
A Berömlig	3
a Med utmärkt beröm godkänd	2,5
AB Med beröm godkänd	2
Ba Med nöje godkänd	1,5
B Godkänd	1
Bc Icke fullt godkänd	0,5
C Underkänd	0

Det nya relativa betygssystemet gjorde också att man övergav det gamla bokstavsbetyget och ersatte detta med ett nytt sifferbetyg. Detta sifferbetyg var femgradigt, 1-5, där en 1:a var det lägsta betyget och 5:a det högsta betyget. Det nya relativa betygssystemet skulle refereras till normalfördelningskurvan där medeltalet skulle bli 3.0 sett utifrån alla elever som läste en viss speciell kurs. Ett vanligt misstag många lärare begick var att de trodde att normalfördelningskurvan skulle gälla i deras enskilda klasser, vilket kunde leda till att de högsta betygen helt enkelt tog slut.²⁹ Detta är även något som de lärare vi har intervjuat har pekat på.

”Det var en stor revolution med de relativa betygen. Man gick ifrån absoluta betyg till relativa betyg. Då var jag relativt grön och var fast i de gamla absoluta betygen från min egen tid. Jag har inget minne av att jag hade svårt att acceptera det där. Men diskussionen i början handlade om att femmorna var slut. Det var detta som gav så mycket diskussion. Många lärare försökte föra in den (normalkurvan) i klassen och då blev det ju ofta galet om han satt ute i Limhamn och hade duktiga elever eller var i Kroksbäck eller Rosengård.” (Man 1)

Det var ganska lätt att översätta från det gamla bokstavsbetyget till det nya sifferbetyget. Det utmärkande nu var dock att själva begreppet godkänd och underkänd försvann. Men även om själva begreppen försvann innebar det inte att eleverna inte visste vilka betyg som var bra respektive dåliga:

”Eleverna anpassar sig väldigt. Ettor skall man inte ha, tvåor går an, men treor skall man helst ha.” (Man 1)

”Eleverna brydde sig nog inte så mycket om det stod ett A eller en 5:a, bara de fick ett betyg som var bra.” (Man 2)

---

²⁹ Marklund, 1968, s 80ff

Uppfattningen vi fått beträffande betygsskalor var att det ofta ansågs som en ren teknikalitet. Lärarens roll förändrades inte nämnvärt i samband med införandet av det nya betygssystemet. I princip så är det bara olika tecken man använde.

”Det tror jag inte påverkade lärarens roll. Sedan vågar jag säga att de flesta lärare ganska långt fram överförde det gamla systemet till det nya. Det var ju fler steg i det gamla. Jag gjorde så själv ganska länge, att jag överförde det gamla.” (Man 2)

1.11 Förändringar i roll, status och auktoritet

De stora förändringar som skedde i samhället på sextioalet avspeglade sig också i skolan värld. Det starka politiska engagemanget och den politiska vänsterns inflytande med ifrågasättandet av gamla klasstrukturer och auktoriteter fick så småningom genomslag även i skolan. Förändringar lät dock vänta på sig och slog inte riktigt igenom på en gång utan kan ses som en förvarning på kommande utveckling.

”Hela 60-talet var en radikal förändring. Sedan kan man ju säga att mentaliteten i samhället genomgick en radikal förändring under 60-talet. Radikaliseringen, skjutjärnsjournalistiken etablerades, det är en signal på vad som var på väg. Myndigheter och auktoritära personer göre sig icke besvär. Men ändå vill jag nog påstå att det mesta i gymnasieskolan gick sin gilla gång. Med det menar jag katederundervisning och lärardominans. Auktoriteten var på de flesta håll ograderad.” (Man 4)

En samhällsförändring som verkar ha satt stora spår i skolvärlden och hos de intervjuade lärarna är den så kallade ”du-reformen” som började spridas under slutet av sextioalet och början på sjuttioalet. Initiativtagare till denna ”reform” var socialstyrelsens generaldirektör Bror Rexed.³⁰ Denna ”reform” hade som utgångspunkt att man nu skulle börja säga du till varandra, oavsett samhällsställning och ålder. I skolan medförde detta stora förändringar för lärarens roll i klassrummet och i skolans värld i allmänhet.

”Lärarens roll blev mycket roligare, trevligare och lättsammare. Det är kanske den viktigaste skillnaden mellan förr och nu, alltså stämningen mellan lärare och elever. Klimatet blev helt annorlunda, man kunde snacka på ett obesvärat sätt. Jag tyckte inte att lärarens status eller ställning förändrades, sen kan man säga att lärarens auktoritet har nog minskat med åren men jag tror inte det har med det att göra, utan det har med samhällsutvecklingen att göra.” (Man 1)

”Jag tror du-reformen betytt oerhört mycket för kommunikationen och närmandet mellan elever och lärare, och överhuvudtaget människor.” (Man 3)

---

³⁰ Bonniers Lexikon 1993

Även om inte du-reformen upplevdes som hotfull av de lärare vi intervjuat, så verkar det som det ändå funnits en oro bland vissa lärare över att lärarens auktoritet bland elever skulle minska.

”Jag upplevde, där på min skola, övergången ifrån du-reformen och det var väldigt mycket diskussion om hur skall det här gå om eleverna får säga du? Då kommer lärarnas auktoritet att trilla ihop alldeles, elever kommer springa i korridoren och skrika Kalle och Lasse. Men jag tillhörde de som försvarade detta och hoppades och trodde på ”du”. Jag gick där och sa Lindkvist och Linda osv. Jag tyckte det var konstigt.” (Man 1)

2 1970-tal

2.1 Ett gymnasium för alla?

De stora förändringarna som genomfördes i gymnasiet under 1960-talet avspeglades senare även i LGY 70:

Samhället befinner sig i en snabb omdaning och skolan måste tillvarata och stimulera elevernas intresse för att aktivt medverka i samhällsarbetet. Skolan kan inte vara isolerad från samhället i övrigt.³¹

Ett ytterligare steg i reformeringen av gymnasieskolan under 1960-talet var när fackskolan och yrkesskolan integrerades tillsammans med det nya gymnasiet i ett nu enhetligt gymnasium i slutet av decenniet.³² Antal elever som börjar i gymnasiet är en stark uppåtgående kurva vilket även medförde att elevunderlaget så småningom breddades. Det var dock inte frågan om ett gymnasium för alla den första tiden. Efter årskurs nio var det drygt 75% som fortsatte med gymnasiala studier. Av dessa elever avbröt ca 25% sina studier.³³ Konsekvenserna av ett bredare elevunderlag medförde en större del elever från studieovana hem. Hur det i praktiken såg ut skiftade givetvis från skola till skola.

”Då hade man en tvåårig linje som hette social linje, och där var det då de som inte var riktigt lika studiemotiverade och som inte ville satsa så mycket på skolan. Det var ju ett annorlunda elevmaterial, mindre motiverade, ja, en annan inställning. Lite jobbigare, lite tråkigare och lite tyngre blev det alltså.” (Man 3)

Det bredare elevunderlaget innebar också att de tidigare, relativt sett, homogena klasserna på gymnasiet ersattes med en i högre grad heterogen elevgrupp. För gymnasieläraren innebar detta till viss del en förändrad roll i klassrummet. Från att tidigare bara haft undervisning på en linje, kunde undervisningen nu bedrivas på flera olika linjer. Den förändrade rollen låg mycket i de ökade kraven på pedagogiska färdigheter som det nya, bredare elevunderlaget var i behov av.

”På något sätt blev det så att de lärare som hade de ämnen som fanns på alla linjer, blev det mycket större krav på pedagogiska kunskaper. Nu både teoretisk NV-klass och

---

³¹ *Läroplan för gymnasieskolan*. Skolöverstyrelsen, Stockholm. 1970

³² Richardson, 1999, s 127

³³ Richardson, 1999, s 128

praktisk fordons-klass... Många gymnasielärare klarade inte av det där, utan rektorerna fick dela upp gruppen och säga att ni får vara på de linjerna och ni får vara på dom linjerna. Tanken var väl att man skulle kunna vara på alla linjer, så tillvida ökade kraven på lärarens pedagogiska kunnande.” (Man 1)

I det nya gymnasiet krävdes en ny flexiblare lärarroll, där elevens förutsättningar nu hamnade i centrum. Från att eleverna tidigare varit tvungna att anpassa sig efter läraren och undervisningen, var det nu skolan och läraren som skulle utgå ifrån eleven.

”Kunskaper är en fråga om personlig förmåga, kan man väl nästan säga. De individer som finns där i klassrummet ska växa utifrån sina förutsättningar. För vår del under 50-talet fram till 68 var det tvärtom. Om man inte inordnade sig i systemet fick man gå. Gå tillbaka till folkskolan eller ut på arbetsmarknaden.” (Man 4)

Merparten av detta resonemang styrks även i LGY 70:

*Gymnasieskolan har till uppgift att hjälpa och stimulera varje elev att på bästa sätt ta till vara och utveckla sina inneboende förutsättningar både som enskild individ och som medborgare i ett demokratiskt samhälle.*³⁴

Den nya gymnasieskolan och det nya relativa betygssystemet innebar även möjligheten för elever att välja linjer och kurser av betygtaktiska skäl. Detta kunde bl.a. märkas i flertalet avhopp på tekniska och naturvetenskapliga linjer, där eleverna istället valde samhällsvetenskapliga linjer. Efter gymnasiet fanns sedan möjligheten att komplettera på komvux.³⁵

”Det fanns ju vissa elever som var jätteskärpta och duktiga och kunde och somliga läste den (social linje) för att få höga betyg, sen kompletterade då kanske, taktiskt. Men det var väl inte så många, men det fanns sådana och de kunde ju bli läkare och lärare och vad som helst sen.” (Man 3)

2.2 Nya krav från samhället

En viktig förändring som följde med det nya gymnasiet var att gymnasieskolan inte längre kunde ses som en elitkola i samma bemärkelse som innan.

”Ja det är klart det är så. Pratar man med äldre så förfasar de sig över hur lite man lär och då glömmer man totalt bort att den gamla skolan var ju urvalsskola. Där sökte sig de som ville läsa och var studievana. Idag går alla i samma skola utan studieintresse och

---

³⁴ Läroplan för gymnasieskolan. Skolöverstyrelsen, Stockholm. 1970

³⁵ Richardson, 1999, s 129

studievana och föräldrar som kan stötta dem eller vill stötta. Detta är unikt, att vi har en sådan skola, det måste man tänka på. Vi har gått mer och mer ifrån det här med OBS-klasser utan alla elever skall finnas i alla klasser framförallt på grundskolan och i viss mån på gymnasiet... Gymnasielärares roll är knepigare, den är väldigt spridd från väldigt studiemotiverade till de som är ointresserade av ditt ämne.” (Man 1)

”Det var en elitskola med ungdomar ifrån en välbeställd överklass och övre medelklass. Nu har vi ungdomar från alla möjliga klasser och kategorier.” (Man 4)

”Den var ju utpassad efter de som klarade av den. Kunskaper var något som fanns på en högre nivå och dit upp skulle man ta sig. Hade man bra lärare fick man en stege så kunde man gå pinne för pinne upp till det där. Nu är perspektivet något annat. ”Vad är lille Olle kapabel till?” (Man 4)

Trots ett bredare elevunderlag så finns det lärare som inte upplevt någon förändring under sitt yrkesliv. Detta knyter an till ovanstående diskussion om skillnader mellan skolor samt olika skolors sega strukturer.

”Nej, jag tycker inte att elevunderlaget blivit bredare. Lund är ju en speciell stad, många akademiker som driver sina barn.” (Man 2)

En annan följd av samhällsutvecklingen vid denna tid var den minskade efterfrågan på mindre kvalificerad arbetskraft. En kommande lågkonjunktur och strukturella förändringar inom industrin och näringslivet skulle resultera i en allt mer ökande ungdomsarbetslöshet.³⁶ Här kan man dra en parallell till den expanderande gymnasieskolan. I ljuset av denna utveckling kan utvidgningen av gymnasieskolan nästan ses som en arbetsmarknadspolitisk åtgärd och en garant för ungdomarnas sysselsättning.

”Man kan ju ha insett att Sverige som samhälle krävde en höjd nivå av kunskap, bildning och förmåga. Arbetsmarknaden utvecklades ju där, ingen ville ha en utbildad 15-åring. Det blev som Nils Christien, norsk skolvetare och pedagog, skrev på 70-talet, att skolan var en förvaringsanstalt. Det kunde man känna både då och nu, att det är så.” (Man 4)

2.3 Lärares auktoritet och status sätts i gungning

Ifrågasättandet av auktoriteter nådde även skolans värld. Lärares tidigare orubbliga auktoritet började ifrågasättas av elever. Detta kan till viss del ses som svallvågor från den tidigare utvecklingen på 1960-talet.

---

³⁶ Richardson, 1999, s 129f

”Innan dess var många lärare i en position där de inte blev ifrågasatta. Det berodde inte på att de var duktiga, utan p.g.a. en tradition. Det brast. Hade du inte någon personlig utstrålning eller karisma, så blev det problem.” (Man 2)

”...så blev ju tonen hårdare i klassrummet. Man blev kallad reaktionär och allt möjligt. I synnerhet om man kom in på ideologier, som var stort i samhällskunskap. De vågade säga ifrån.” (Man 2)

Tidigare verkar det som om lärarrollen hade en inneboende auktoritet. Men med de nya tankarna som svepte in samhället och i skolan blev nu läraren tvungen att själv skapa och upprätthålla sin auktoritet. Under 1970-talets jämställdhetsdebatt verkar det som man från samhällets sida ”passar på” att degradera lärarens auktoritet och status. Detta kan ses som en motreaktion mot lärarens tidigare höga ställning.

”Alla människor skulle vara med, det var den här strömningen, ingen skulle vara för mer än någon annan. *Slår detta igenom i skolan också?* Ja, det gjorde det och synen på lärare också, den liksom poppade upp på något sätt och det debatterades en hel del. Det finns ju om man går tillbaka i tiden, med olika generationer bakåt. Det är en eftersläpning hela tiden där, och det är många människor som fått uppleva en förfärlig skolgång med det här auktoritära samhället som fanns på 30- och 40-talet som har fått stryk och blivit förnedrade av lärare. Det föraktet och hatet sitter kvar och sen så sprider det sig.” (Man 3)

”Lärarjobbet hade ju hög status vid den tiden, bra betalt. Jag hade ju nästan lika hög lön, köpkraftsmässigt, då som ung lärare som jag hade när jag slutade som lektor. Det var bra betalt fram till början av 1970-talet, sedan kom ju de här strejkerna och samhället tänkte att man skulle nivellera, och då skulle man se till att lärarna skulle få mindre löneökningar.” (Man 2)

2.4 Den ekonomiska krisen och läromedel

Efter en så gott som ständig ekonomisk uppgång under efterkrigstiden inträffade det på 1970-talet en lågkonjunktur i Sverige. Under 1970-talets början drabbades Sverige av en inflation till följd av stora lönelöft och höjda marknadspriser. Den kommande oljekrisen 1973 var knappast något som var till gagn för den ekonomiska utvecklingen.³⁷ Denna lågkonjunktur ledde även till stora statliga budgetunderskott, vilket även påverkade skolan i form av besparingar.³⁸ Våra informanter kunde skönja besparingarna i form av mindre materialanslag.

---

³⁷ Berggren/Greiff, 2000, s 269

³⁸ Richardson, 1999, s 94

”Det som var förbluffande på 50- och 60-talet och en bit in på 70-talet var att skolan hade råd att köpa så mycket saker, materialanslagen var enormt höga. Vad man än behövde så bara köptes det och sen så plötsligt började det bli sämre.” (Man 1)

”Jag bodde granne med en läromedelsförfattare på 60-talet och han sade till mig hur sjutton hade ni råd att köpa så mycket och det var precis som jag upplevde det en bit in på 70-talet. Sen kom en nedgång, jag kan inte säga att jag tyckte det gick upp, utan det är knapphetens tecken faktiskt.” (Man 1)

Det är viktigt att poängtera att de ekonomiska besparingarna kunde ha en fördröjning på ett antal år. Även om den ekonomiska krisen inträffade på 1970-talet kunde det bli en fördröjning med de ekonomiska besparingarna inom skolans värld.

”Det fanns inte så mycket på 60-talet, inga bredvidläsningsböcker. I den gamla skolan höll man sina lektioner. På 70-talet sedan, då köptes det in. Vi köpte hela uppsättningar med t.ex. *Källor till historien*. Allt sådant köptes in i klassuppsättningar. Sen kom 80-talet, då började det bli sämre, då hade man inte råd. Då fick man köra på det gamla. Det kom också mindre material. När jag jobbade med att sälja (elevmaterial) hade inte skolorna råd att köpa.” (Man 2)

Den ekonomiska krisen på 1970-talet verkar enligt de lärare vi intervjuat satt stora spår som även märktes på 1980-talet. 1970-talets kris kan då ses som en förvarning om vad som komma skulle.

2.5 Nya arbetsmetoder och ”flumskolan”

I efterdyningarna av studentexamens avskaffande fanns det en kritik mot den nya gymnasieskolan. I den nya gymnasieskolan fanns inte längre själva begreppen godkänd/underkänd (se tidigare). Den nya skolan hade fått en ”flumstämpel” och ansågs inte ställa krav på eleverna och många krävde då mer adekvata kunskaper hos eleverna.³⁹ Ett eget resonemang som vi har är att gymnasieskolan fått en del av sin ”flumstämpel” till följd av att undervisningen i klassrummet såg annorlunda ut jämfört med förr. Detta kunde också märkas från t.ex. rektorer som var kvar i mer sega strukturer.

”Det (socialkunskap) var ett nytt ämne och en ny syn på kunskapen, det var ett pragmatiskt ämne. Jag jobbade mycket med studiebesök och började organisera. Jag var ensam på skolan om detta och då hade jag den här gamla rektorn. Jag var ute och jobbade på biblioteket, gick på studiebesök och organiserade det och sammanställningar och lämnade in projekt. Detta var 71, jag blev inkallad till rektorn eftersom jag hade dem ute:

---

³⁹ Richardson, 1999, s 105

”Vad håller du på med, du skall vara i klassrummet.” Men det var rätt kul för då hade vi projekt. Det var den här nya synen som fortfarande gäller, det är alltid så med de nya teorierna att de slår igenom väldigt sent. Det finns en eftersläpning på 30-40 år... Det fortsatte jag med, och det var väldigt mycket folk som tittade väldigt snett på detta, det var flummigt. Det är klart att det blev flummigt för vissa elever, vissa flöt omkring. Det är problemet överlag att vissa jobbar, andra flyter omkring och hänger med.” (Man 3)

En intressant iakttagelse beträffande arbetsmetoder är att nya idéer och tankar om hur undervisningen skulle förändras lanserades relativt tidigt, men att det dröjde flera decennier innan de på allvar slog igenom i skolan. 1950 skrev skolöverstyrelsen angående försöksverksamhet att man borde avväga mellan klassundervisning, individuellt arbete och grupparbete. Problemet låg enligt styrelsen hos lärare som ”ännu ej hade hunnit förvärva tillräcklig lärarerfarenhet”.⁴⁰ När man väl började praktisera nya arbetsmetoder i klassrummet kan man tänka sig att dessa uppfattades av eleverna och omgivningen som ”flummiga”. Fanns det även bristande pedagogiska kunskaper hos läraren hur man skulle bedriva de nya formerna så blev slutresultatet inte alltid det önskade. Resultaten av de nya arbetsmetoderna kunde både vara positiva, som ovanstående citat visar, eller negativa. De negativa resultaten var något som troligtvis förstärkte människors uppfattning om den nya ”flumskolan”.

Men begreppet ”flumskola” är inget som endast går att knyta an till 1970-talet. Diskussionen huruvida gymnasieskolan är en ”flumskola” sträcker sig fram till våra dagar. Det är dock viktigt att se att själva embryot till detta begrepp skapades under 1970-talet.

Lärarens status kan även ha fått sig en törn i svallvågorna av ”flumskoledebatten”. När skolan får ett rykte om sig att vara kravlös och flummig så kan även läraren uppfattas som detsamma. Läraren hade nu som uppgift att sätta de slutgiltiga betygen som censorerna tidigare skött. Följdfrågan blir då om läraren verkligen gör sitt jobb i skolan och om man som förälder kan lita på skolan med denna ”flumstämpel”. Denna diskussion samt lönefrågan kan ha bidragit till att lärarens status sakta började sjunka.

---

⁴⁰ Marklund 1982, s 58

3 1980-talet

3.1 Nya tider

I den allmänna historieskrivningen brukar man hänvisa det kollektiva 1970-talet mot 1980-talets individualism. Detta kunde märkas i SAF:s (Svenska Arbetsgivareföreningen) ”satsa på dig själv rörelsen” på 1980-talet som genom de vuxna sipprade ned till skolan. Individualismen satte även sina spår i klassrummet där en betygshets blev mer framtonande. Detta kan även märkas i hur fokus förändrades från det kollektiva till individen i klassrummet.

”Det försvann mycket av det här med grupp. Det som var väldigt påtagligt var på 70-talet att eleverna inte skulle ha individuell tentamen utan man skulle ha grupptentamen och allt det här att gruppen skulle bestämma. Det var mer tydligt på studentnivå än skolnivå, för de var inte så utvecklade där, men på gymnasiet kunde man märka det. Sedan kom en mycket individualistisk period. Exakt hur detta avspeglade sig i skolan är svårt att säga. Det blev mycket mer betygsmedvetet eller mycket mer provinriktat. Då kom vi in i en helt annan fas i skolan.” (Man 1)

Med individualismen kan man skönja en viss avdramatisering av lärarens auktoritet. I klassrummet började den individuella anpassningen att bli tydlig och eleverna gavs en egen auktoritet.

”Lärarens auktoritet matchas mot elevens auktoritet. Så kan man säga.” (Man 4)

”Jag fick en känsla av att det hade gått in i medvetandet, också via föräldrarna naturligtvis. Det fanns ju i en atmosfär i hela samhället, en viss klädkultur, det var mycket makeup, smink och mycket mode på den tiden. Detta också att man ska förverkliga sig själv, det började ju komma då och det var på det sättet det märktes. Jag tror att det slog igenom även i skolan och på lektionstid. Folk hade tappat auktoritetstron lite grand eller rädslan för auktoriteter. Man kunde vara lite uppkäftig osv. Koncentrationen tror jag också påverkades... Det var svårt med helklass.” (Man 3)

1970-talets kraftiga vänstervridning ersattes under 1980-talet med ett mer polariserat politiskt klimat i skolan.

”Det märktes på ekonomilinjen. Ekonomerna var ofta propert klädda, arbetsamma, som ville ha anpassade kunskaper som passade i ”deras portfölj”. Där märkte jag det, men inte i övrigt. Jo, det var ju mer moderater i samhällsdiskussioner, mer polariserat. Under senare år var det åter svårt att hitta någon moderat.” (Man 2)

”Sedan har vi ju den politiska vänstern som hördes vitt och brett, vare sig det var fundamentalister eller andra vänsterorienterade människor. De hörs ju tydligt på 70-talet men är ju helt borta på 80-talet. Då blir det väl individer istället för kollektiv.” (Man 4)

3.2 Fortsatt minskade resurser till skolan

Trots att Sverige hade lämnat 1970-talets lågkonjunktur bakom sig och trätt in 1980-talets högkonjunktur så förblev satsningarna på skolväsendet relativt sett låga enligt våra informanter. Denna brist på satsningar kunde bl.a. märkas i materialinköp.

”När vi byggde upp den nya skolan sa skoldirektören ”vad är det ni vill ha, gör en lista”. Vi köpte ju in allt tänkbart, kartor, arbetsprojektor etc... klassuppsättning efter klassuppsättning. För att ta en motbild: när jag kom till Stockholm 1988 så har jag aldrig i mitt liv delat ut så mycket trasiga böcker. Det var vidrigt, det var ett underkännande av eleverna, brist på respekt för eleverna. Skolan var ju skyldig till allt, men ändå ville man inte satsa på skolan ekonomiskt.” (Man 4)

Orsaken till att 1980-talets ekonomiska uppgång inte direkt märks av i skolan kan bero på att beslutfattare sett att de tidigare knappa resurserna ändå räckte till och täckte det nödvändigaste. Denna uteblivna satsning på skolan var inget som bromsade lärarens nedåtgående status.

3.3 Från centralisering till kommunalisering

Den ökade centraliserade styrningen av skolan som under hela skolans historia hade varit den givna utvecklingen började ifrågasättas i början av 1970-talet. Den intressanta frågan som vi ställer här är varför det plötsligt sker ett skifte från viljan att centralisera och uniformera skolan till att decentralisera den samma? Den statligt tillsatta SIA-utredningen (Skolans Inre Arbete) presenterar en del av svaren på vår fråga i sitt förslag från 1974. Mycket av problemen med den höga centraliserade styrningen verkade ligga i ineffektivt resursutnyttjande. Olika skiftande förutsättningar i landet var nu i behov av att kunna anpassa sig efter lokala förutsättningar.⁴¹ Skolan skulle nu få möjlighet att fördela anslag efter de behov som fanns i skolområdet. Det kunde handla om olika sociala sammansättningar som krävde extra resurser, t.ex. hög grad av invandrarelever. En annan tanke vi har är att

---

⁴¹ Richardson, 1999, s 106

näringslivet i vissa områden kanske var i behov av en viss sorts utbildning som skolan kunde tillhandahålla om man kunde komma ifrån den centrala styrningen.

En aktiv decentraliseringsprocess kom dock inte igång riktigt förrän under senare delen av 1970-talet, då bidragssystemet ändrades för skolan. En intressant iakttagelse som Gunnar Richardson gör är att decentraliseringsreformerna under 1970-talet i stort sett genomfördes med en politisk enighet.⁴²

Den fortsatta decentraliseringsprocessen under 1980-talet vill vi se i skenet av de samhällsströmningar som fanns vid denna tid. Det individfokuserade samhället kan även avspeglas i viljan att decentralisera olika samhällsfunktioner. Avvecklingen av statens reglering av tjänster inom skolväsendet pågick kontinuerligt under denna tid.⁴³ 1985 upphävdes t.ex. den statliga regleringen av tillsättandet av skolchefer.⁴⁴ Det sista steget mot en kommunalisering och decentralisering av skolan skedde, på initiativ från dåvarande skolminister Göran Persson, i samband med att propositionen om kommunal huvudman röstades igenom i riksdagen under hösten 1989.⁴⁵

---

⁴² Richardson, 1999, s 108

⁴³ Richardson, 1999, s 108

⁴⁴ Wiklund, 2003, s 8

⁴⁵ Wiklund, 2003, s 8

4 1990-talet

4.1 Kommunaliseringens påverkan på gymnasielärarna

Det övergripande intrycket vi fått under intervjuerna är att kommunaliseringen långt ifrån mottogs med öppna armar av gymnasielärarkåren. Frågan om kommunaliseringen av skolan är något som väcker starka känslor. Att gå från att vara statstjänsteman med vissa förmåner till att bli kommunalt anställd med sämre förmåner blev för många lärare en svårsmält utveckling.

”Jag tror att de flesta (lärarna) var emot kommunaliseringen. Det blev ju sämre villkor, sämre pensionsvillkor och sådana saker. Förut hade man gratis sjukvård, man fick gå till läkaren när man ville och behövde inte betala någonting. Så försvann en hel del ekonomiska förmåner.” (Man 3)

Förutom försämrade villkor fanns det även ett rent känslomässigt motstånd. Att vara statsanställd uppfattades av våra informanter som att man som lärare hade en lite högre status i samhället.

”Lärarens status sjönk där klart, absolut, och varför gjorde den det? Det kan man fråga sig. Den statliga kopplingen gav läraren en högre auktoritet och högre status. Det blev mycket lättare för rektorer, skolstyrelse, stadsdelsnämnder, och allt vi har här i Malmö, att hantera lärarna på ett eget sätt, för de var i deras organisation.” (Man 1)

Den tidiga övergripande kontrollen av skolan från staten lades nu över på landets kommuner. Det kommunala ansvaret för skolans personal innebar att man nu på lokal nivå skulle organisera verksamheten. Den nya organisationen bidrog naturligt nog till en viss oro från lärarna. Mycket av oron handlade om kommunen verkligen skulle ”räcka till”. Att kommunen nu helt skulle ansvara för skolans ekonomi väckte farhågor om eventuella neddragningar och omorganiseringar.

Hur läraryrkets status påverkades av det tidiga 1990-talets förändringar i skolan är svårt att mäta. I vårt intervjumaterial har vi tolkat att lärarna uppfattade att deras status sjönk vid denna tid. En del av orsakerna ligger i den tidigare nämnda inbakade status som fanns i att vara statsanställd och som försvann i samband med att man blev kommunalt anställd. En annan

indirekt följd av kommunaliseringen som av många uppfattades som negativ var den ökade reglerade arbetstiden. Detta uppfattades av en del som att arbetsgivaren saknade förtroende för de anställda lärarna. Detta kan sättas in i en tid då man i samhället i stort började luckra upp gamla strukturer där arbete inte nödvändigtvis längre behövde utföras på bestämda tider och arbetsplatser. I skolan blev det däremot tvärtom. Den reglerade arbetstiden innebar att lärarna nu skulle vara på en viss plats vid vissa tidpunkter. Detta medförde även en del praktiska problem då lärarna nu behövde permanenta arbetsplatser och arbetsrum.

”Det här med lärarlag och arbetsplatsförlagd tid var en förutsättning för att man skulle samarbeta i lag och sådant, men den retade många lärare som tyckte att lärarjobbet har sin frihet. När jag har undervisat färdigt då går jag hem och sen så planerar jag hemma och nu måste jag sitta på skolan och planera, kanske har jag inget arbetsrum, kanske har jag ingen egen dator. Jag tycker nog att lärarna har fått betala ett högt pris. Det är möjligt att det låter bakåtsträvande att säga att man är kritisk, men jag är nog rätt kritisk mot detta för att jag märkte att lusten hos lärarna försvann. Det här med det fria yrket, man disponerade sin tid, det försvann alldeles. Samtidigt som i alla andra jobb så fick man stanna, vara där och jobba, vara tillgänglig.” (Man 1)

Samtidigt som man kunde uppfatta att man var mer styrd i sitt arbete kan den reglerade arbetstiden ha varit positiv för eleverna då läraren nu var mer tillgänglig. Detta kan ses som en förändring i lärarens roll vilket kan ha ökat lärarens roll som handledare som elever kunde fråga om hjälp även utanför en klassituation. Kommunaliseringen kan även ses som en naturlig avslutning på decentraliseringsprocessen, som påbörjades under 1970-talet. Detta bekräftades även av några lärare.

”Om jag riktigt analyserar situationen så låg den i tiden. Den var väldigt naturlig i den samhällsutveckling som rådde. Men jag tycker att lärarna fick betala ett jäkla pris måste jag säga.” (Man 1)

Det finns också röster som menar att kommunaliseringen hade tydliga ekonomiska motiv. Kommunaliseringen innebar att kommunen nu mer fritt kunde disponera skolans pengar. Skolans utgifter blev integrerade i kommunens totala budget. Plötsligt skulle skolan konkurrera med kommunens andra verksamheter. Kommunaliseringen innebar även att sådana kostnader som skolans lokalhyra blev en synlig utgiftspost i budgeten. Höga hyreskostnader berodde på att man började marknadsanpassa lokalhyran.⁴⁶ De höga hyrorna kan ses som ett sätt för kommunerna att omfördela pengar från skolan till andra kommunala verksamheter.

---

⁴⁶ Richardson, 1999, s 165

”Det fanns ju en oro för att kommunen inte skulle räcka till, att det skulle bli nedskärningar. Och fan vet om inte dessa farhågor har bekräftats. Skolans verksamhet var ju som tekniska nämnden, hanterbart... sånt som man kan skära i.” (Man 4)

Kommunens makt över lärartillsättningar blev i och med kommunaliseringen total. Man kunde nu anställa lärare som ansågs lämpliga för egna ändamål. Detta kunde uppfattas av vissa lärare som att arbetssituationen blev mer instabil.

”Det var ju för att man tidigare ville att läraren skulle vara oberoende av samhället, föräldrar, elever, och kunna sätta sina betyg och utföra ett arbete precis som en domare. Du skulle inte kunna påverkas. Nu: om du inte gör som arbetsgivaren vill så vill vi inte ha dig. Sedan kommer föräldrar och elever in och kräver att han/hon ska bort. Det var otänkbart tidigare.” (Man 2)

I debatten kring kommunaliseringen lyftes problemet fram huruvida skolan skulle kunna förbli enhetlig nu när huvudansvaret lades ut på kommunerna. Trots försäkringar från dåvarande regering om en fortsatt enhetlig skola i landet så blev skolan i själva verket mer differentierad om vi jämför med tiden före kommunaliseringen.⁴⁷

”Det blev nästan lite för stor frihet för kommunerna tyckte vi, för jag tror att skolan måste vara lite centralstyrd ändå. Man kollar upp så kommunerna klarar av att hålla standarden. Det kan ju bli lite för låg standard i vissa kommuner.” (Man 3)

En bidragande orsak till att kommunaliseringen inte föll i god jord hos merparten av lärarkåren kan ha varit tidpunkten då den genomfördes. 1990-talets lågkonjunktur med stora ekonomiska besparingar i skolan har troligtvis bidragit till att reformen uppfattades negativt. Vi finner det ganska osannolikt att skolan inte hade gjort några ekonomiska åtstramningar om den fortfarande hade varit statlig under 1990-talskrisen.

4.2 Den ekonomiska krisen

I slutet på 1980-talet drevs inflationen upp i Sverige som en följd av den överhettning som fanns i den svenska ekonomin. Med 1990-talets intåg avtog denna överhettning och övergick slutligen i en ekonomisk kris som följd av att priser och löner inte längre ständigt ökade. Detta ledde till en kraftigt ökad arbetslöshet samt stora besparingar inom den offentliga sektorn.⁴⁸

---

⁴⁷ Richardson, 1999, s 110

⁴⁸ Berggren/Greiff, 2000, s 268, 273f

Detta drabbade även skolan hårt vilket märktes i större klasser, minskade resurser och mindre personal i skolan.⁴⁹ Dessa neddragningar märkte våra informanter mycket tydligt.

”På 90-talet märktes det ju. Institutionerna fick mindre anslag. Sedan fick man flera timmar och elever. Jobba längre, fler dagar. Å andra sidan så ifrågasatte jag det hela, då jag var facklig representant, man sparade hela året och det kunde bli pengar över i slutet av året. Då gällde det att bränna av dem, då de annars försvann, så man köpte t.ex. nya möbler på vår skola. (Man 2)

Neddragningarna inom skolan påverkade även lärarrollen som blev tyngre då man fick ett större elevantal i varje klass. Det går inte att utesluta att de större klasserna kan ha påverkat elevernas syn på lärarens auktoritet och status.

”Då hade man personalkonferenser, man diskuterade skolans ställning och man skulle spara, vad man skulle dra in på. Det var mycket hårda diskussioner och vissa fick lämna jobbet och man skulle ha större klasser. Delningstalet ökade från 30 till 31 till 32 så man hade 32 elever och det var ju också tungt och sen minskade andra resurser.” (Man 3)

4.3 Reformeringen av gymnasieskolan

Den reformering som gymnasiet genomgick 1991 – 93 var den största förändringen sedan det nya gymnasiet infördes i början av 1970-talet. Bland de förändringar som genomfördes var övergången från linjer till program den största nyheten. En av anledningarna till att man valde att övergå till olika nationella program var att underlätta framtida förändringar och utveckling av skolan.⁵⁰ Genom att dela upp utbildningen i olika kurser fanns det framtida möjligheter att ändra, lägga till och ta bort kurser och därmed kunna ha en utbildning som låg i takt med samhällets förändringar.

”För att en skola skall utvecklas måste den fortlöpande ifrågasätta sina undervisningsmål och arbetsformer, utvärdera sina resultat och pröva nya metoder.”⁵¹

Den nya decentraliserade situationen gav gymnasieskolorna utrymme att lokalt utforma egna utbildningsprofiler genom det s.k. lokala tillägget. Tanken var att man skulle nå fram till gemensamma nationella mål, men på olika vägar.⁵² På skolorna kunde man som lärare dock se olika på den nya friheten.

---

⁴⁹ Richardson, 1999, s 164f

⁵⁰ Richardson, 1999, s 134

⁵¹ Lpf 94-1994 års läroplan för de frivilliga skolformerna. Utbildningsdepartementet

⁵² Jarlén, 1993, s 13

”De sista läroplanerna har varit lite av en börda. Tidigare stod det exakt vad du skulle göra. Visst kunde det vara bra med friheten, men vi uppfattade det som förfärligt i början av 90-talet på vår skola, att konkretisera läroplanerna. Då var det några som tyckte att vi ska inte syssla med det... Det gick ju, men hur många följde det sedan? Då gjorde hon som hon ville, han som han ville och jag som jag ville.” (Man 2)

Skillnaden mellan de tidigare linjerna och de nuvarande programmen låg i att man nu på programmen läste samma kärnämnen och kurser, oavsett om man som elev gick på fordonsprogrammet eller samhällsvetenskapsprogrammet. Det är i samband med denna nya organisation och det nya betygssystemet som en del lärare uppfattade en förändrad situation och roll.

”Nu skall vi undervisa alla elever. I svenska och engelska hade man gjort det tidigare men i samhällsvetenskap, religion och ytterligare några ämnen, då plötsligt visade det sig att det var ett väldigt spritt pedagogiskt spektrum som inte alla behärskade, och vissa fick väldigt problem och jobbigt. Rektorerne fick så att säga gruppera lärare osv. Det var väl den stora förändringen 94, att vi fick program med vissa kärnämnen.” (Man 1)

Situationen i det nya gymnasiet runt 1970 med ett nytt elevunderlag krävde ett större pedagogiskt kunnande hos gymnasieläraren. Nu blev det en likartad situation då alla elever skulle läsa samma kurser vilket innebar att lärarens pedagogiska kunskaper behövde förstärkas ytterligare.

”Den stora förändringen 1994, då alla skulle läsa det (samhällskunskap) som kärnämne. Innan läste man arbetslivsorientering på de praktiska linjerna. När man fick ett enhetligt gymnasium så fick man också samma kurser, man skulle ha samma betyg på de yrkesinriktade programmen... När det (tvååriga) fanns tillsammans med det treåriga fanns det olika kurser. Man kunde säga att det här betyget är på tvåårigt eller treårigt. Sen kom det treåriga och då blev det samma eller likartade kurser och man skulle ha samma betygssättning. Om jag satte betyg i samhälle på en samhällslinje eller fordonslinje var det på samma kurs, och det var svårt att jämföra. De på fordonslinjen skulle ha mycket lägre betyg och de andra skulle ha mycket högre och så blev det någon slags press att man inte skulle underkänna någon. Detta tror jag många lärare upplevde som en väldigt frustration och skulle velat haft mer uppdelade kurser så man kände att här sätter jag betyg på en kurs som är annorlunda än den kursen, men vi är fortfarande kvar i denna situation.” (Man 1)

Även i forskning utanför vårt eget material pekats det på de svårigheter många lärare kände med det nya elevklientelet. Lärare upplevde ibland att det fanns otroligt stora skillnader mellan olika klasser och program trots att läraren undervisade alla i samma kurs.⁵³

---

⁵³ Skolverket, *Men jag bestämmer i alla fall i klassrummet*, 1997, s 15.

Mycket av diskussionen och debatten har sedan införandet av program handlat om huruvida det är nödvändigt för elever på yrkesinriktade program att läsa så pass mycket kärnämnen. Förespråkare hävdar att det nya samhällsklimatet kräver dessa kunskaper, medan motståndare hävdar att eleverna borde få möjlighet att koncentrera sig på praktiska kunskaper istället för teori.

”Rent teoretiskt tycker jag att det är bra att alla elever går treårigt gymnasium och läser och får kunskap i det här samhället vi lever i. Sedan har jag ju sett hur elever som går på treårigt gymnasium och läser kärnämnen, hur de absolut inte vill eller kan tillgodogöra sig... Det är bra att historia och samhällskunskap är med, men för att få med eleverna krävs en mycket stor pedagogisk kunskap, en uppläggnings som är annorlunda.” (Man 1)

4.4 Nytt betygssystem

Ända sedan det tidigare relativa betyget infördes i slutet av 1960-talet har det funnits diskussioner angående betygssystemets utformning. Efter diverse statliga betygsutredningar kom förslaget i början av 1990-talet att överge det relativa betygssystemet och ersätta detta med ett mer målrelaterat betygssystem. År 1993 beslöt den dåvarande borgerliga regeringen att ett nytt sexgradigt kunskaps- och målinriktat betyg skulle införas. Efter regeringskiftet 1994 bröt dock den nybildade socialdemokratiska regeringen upp det sexgradiga betygssystemet och ersatte detta med en fyrgradig skala med betygen underkänd, godkänd, väl godkänd och mycket väl godkänd. I samband med den nya målrelaterade läroplanen Lpf 94, infördes då slutligen det nya betygssystemet. Detta som en följd av den kritik som hade riktats mot det tidigare relativa gruppbaseade betygssystemet. Kritiken bestod bl.a. i att elever jämfördes inbördes vilket ledde till en ökad konkurrens mellan eleverna samt att begreppet underkänd inte fanns. Dock räknades ettor och tvåor i betygssystemet som ett underkännande vilket skulle innebära att ca en tredjedel av eleverna i det gamla betygssystemet skulle ha räknats som underkända.

En annan kritik rörde att katalogkunskap i många ämnen var ett måste för de högsta betygen och inte själva förståelsen för ämnet.⁵⁴ De nya kunskaps- och målinriktade betygen gjorde att elevernas kunskaper sattes i relation till de mål som fanns angivna istället för det tidigare grupprelativa betygssystemet. Nytt blev även att betygen var kursrelaterade dvs. att betygen sattes efter avslutad kurs istället för i slutet av varje termin. Den nya fyrgradiga betygsskalan

---

⁵⁴ Jarlén, 1993, s 46. Richardson, 1999, s 160ff

medförde även att begreppet underkänd åter igen infördes i skolan.⁵⁵ Det nya betygssystemet gjorde därför att ett underkännande blev mycket tydligare än de tidigare ettorna och tvåorna. Detta medförde problem när det gällde rekryteringen från grundskolan till gymnasieskolan, då de elever som saknade grundskolekompetens fick börja i det nya individuella programmet på gymnasiet. Tanken med det individuella programmet var dels att elever skulle få chansen att komplettera och dels att hjälpa svaga och studieomotiverade elever. Grundskolan har vidtagit olika åtgärder mot detta av skiftande karaktär. Dels finns det de som försöker gå till roten av problemet men det finns även de som sänker kunskapskraven vilket får konsekvenser på gymnasiet.⁵⁶

Det nya betygssystemet innebar till viss del en lättnad för lärarkåren då man nu inte behövde jämföra elever längre. Helt problemfritt var dock inte det nya systemet. De nya betygsriterierna upplevdes av många lärare som väldigt svåruppnåeliga. Föregående betygsskifte upplevdes av flera av våra informanter som relativt smärtfritt. Då kunde man utan större problem översätta det gamla systemet till det nya. I samband med de nya absoluta betygen fanns inte samma överförbarhet som tidigare.

”Jag tyckte det var en lättnad faktiskt. Där var man inte så styrd och hade inte så dåligt samvete. Man kunde då fatta de här besluten utan den här pressen. Naturligtvis, det skulle se illa ut om man gav MVG till alla, och alla är inte värda MVG. Skall man gå strikt efter betygsriterierna när man läste dem, vilket man ju gjorde, så höll man på att knäcka sig, då skulle ingen vara värd MVG, om man tittar på vad som krävs. Det här med analysen och syntesen och allting som skall till för att man skall rendera ett MVG, det var lite för högtravande egentligen.” (Man 3)

”Den här övergången var lättare för att absoluta betyg betyder att man kan sätta hur många man vill i en klass, så den relativa diskussionen försvann. Men det blev väldigt mycket snack om betygsriterierna och varje skola skulle fastställa vilka kriterier som gällde för MVG, VG och G. Det visade sig när man läste kriterierna med eleverna för G så var de ju ganska höga och läste man för MVG så tänkte man, men herregud skall någon elev komma upp till detta?” (Man 1)

Initialt följdes de nya kriterierna till fullo vilket nästan ledde till något som kan liknas vid en betygsdeflation. Det nya MVG-betyget skulle uppfattas som lite mer än den tidigare 5:an. Med tiden verkar det som om utvecklingen började gå mot en betygsinflation.

---

⁵⁵ Jarlén, 1995, s 46f

⁵⁶ Richardson, 1999, s 163 och 167. Jarlén, 1993, s 27f

”Ja, de stackare som gick ut i början, då var vi ju stenhårda med betygen. Det var ju bara några stycken som fick MVG. De sista åren som jag jobbade fick nästan hälften MVG. De kunde säkert inte mer, tvärtom. Det är ju som så att MVG skulle vara i undantagsfall, också enligt skolverket. Jag hade kanske en eller två i en samhällsklass i början, jämfört med 15 – 17 stycken i slutet.” (Man 2)

Det nya systemet verkar även ha gynnat en mer utbredd dialog kring betygen. Här kan man koppla utvecklingen till lärarens minskade auktoritet. Frågan är om man tidigare, i den mer auktoritära skolan, kunde diskutera sitt betyg med sin lärare.

”Det har ju blivit mycket mer utpräglat under de sista åren att eleverna kommer och diskuterar sina betyg, ”jag vill ju ha det här betyget”. Det hade jag aldrig hört talas om tidigare.” (Man 2)

4.5 Roll

Trots 1990-talets krisstämpel på skolan uppfattade några av våra informanter det som att lärarrollen i klassrummet hade blivit roligare. Det var snarare rollen utanför klassrummet som försämrades.

”Ja, rollen i klassrummet har på något sätt blivit friare och mer jämställd mellan eleverna och mig än då. Sen har ju rollen förändrats över tid i och med att det har blivit väldigt mycket konferenser och möten och sådana saker. Man har diskuterat mer och hur skall man göra, hur skall man lägga upp, och man skall driva projekt t.ex. Det har väl med riktlinjerna att göra. Naturligtvis att man skall ha mer aktivitet, mer självständigt arbete hos eleverna. De skall ta mer ansvar för sitt eget lärande och så vidare. På det sättet har det ändrats en hel del och själva undervisningen och skolarbetet har ändrats så till vida att man har att man sätter igång vissa självständiga arbeten. Man gör lite projektarbete osv. ...då har man varit lite mer handledare.” (Man 3)

En annan förändring under 1990-talet var den ökade elevdemokratin. Detta kunde även förändra lärarens roll i form av upplägg av lektioner.

”Lärrrollen blev lite annorlunda. Till en början var det läraren som styrde vad som skulle hända. Sen när vi kommer fram till 1994 och i kursplanen 88 talas det väldigt mycket om elevens inflytande av undervisningen. Brytpunkt med kursplanen 88, brytpunkt när det gäller lärarens inflytande och elevernas möjligheter, elevernas intresse... Det var väldiga diskussioner när man lyfte in elevens betydelse i planeringen. Fram till då var läraren ganska egenmäktig.” (Man 1)

Trots att vissa av våra informanter pekat på en roligare lärarroll så har de även pekat på hur rollen förändrades genom att eleverna inte hade samma ork och kunskapsnivå.

”Jag hade samhälls- och naturvetare... och det är klart att mot slutet så märkte jag på NV-programmet att det var några som inte alls klarade det. Den undervisning jag haft tidigare orkade de inte med i. Det sa ju läraren i matematik och fysik också... Under 70- och 80-talen märktes det inget. Det var ju i stort sett samma procentantal som kom in på de här programmen (linjerna). Medan när de här programmen infördes, så gick ju även de som gått tvåårigt på dessa. De sista åren när du själv bestämde så fanns det de som skulle gå på NV-programmen, men som inte hade förutsättningar att klara det. Många slogs ju ut efter ett par månader, och det märktes ändå, för man fick ha en lugnare takt. Man kunde inte lämna något förtroende åt dem att själva göra egna arbeten. Det fanns de som inte gjorde någonting, man fick sitta och hålla dem i örat, det hade jag aldrig upplevt tidigare.” (Man 2)

Just de förändrade förkunskaperna menar även en av våra informanter har mynnat ut i en ”grundskolefierad” gymnasieskola. Detta påverkar även lärarens roll som behöver förändras för att passa in i den nya arbetssituationen. Denna ”grundskolefiering” av gymnasieskolan kan dock vara en generationsfråga där lärare som jobbat under en mycket lång tid lättare kan skönja dessa förändringar.

”Gymnasiet har grundskolefierats. Grundskoleproblem vad gäller disciplin, förmåga att läsa och skriva och mycket annat, finns på gymnasiet och på samma sätt har högskolan, vare sig det är universitet eller inte, gymnasifierats. Det finns alltså gymnasieproblem vad gäller kunskaper i engelska, läsa och skriva etc.” (Man 4)

4.6 Status

Under 1990-talet tycks lärarnas status fortsatt att minska. En allmän uppfattning var att lärares jobb inte uppskattades till fullo. Medias bild av skolan har även spelat en stor roll i lärarens neråtgående status.

”Rent medialt har det varit väldigt mycket problem och sådana saker påverkar, tror jag, också statusen. Hur kan man orka vilja vara lärare? Sedan så hör man ofta ”hur kan du vara lärare”, ”hur orkar du vara lärare” osv. och man pratar så, så får det då så småningom effekt generellt.” (Man 3)

Medias bild av skolan spelar givetvis en stor roll för lärarens status men det gör även andra människors syn på lärarkollegiet.

”Min bror sa ”du har ju hållit på så länge, då vet du väl hur du ska göra?” Det är inte det som det handlar om. Det är många som tror att lärare, dom gör samma sak. Om du ska hålla ett föredrag, har du samma föredrag för alla människor? Det har man ju inte.” (Man 2)

”På 50-talet möttes läraren av vördnad, idag säger man ”herregud, hur kan man vara lärare”. Det är ju också en taskig generalisering över ett oerhört stimulerande yrke.” (Man 4)

Men det är inte bara medias negativa bild av skolan som kan anges vara orsaken till lärarens minskade status. Det har även funnits ett ifrågasättande över lärarens arbetstid. Denna kritik har rört allt ifrån att läraren ansågs ha stora sjok av ledighet vid t.ex. sommar och juletid, till att de inte arbetar mer än halvtid egentligen. Exempel på detta kom i mitten av 1980-talet från den dåvarande skolöverstyrelseordföranden Gösta Brodin i Åstorp, som kraftigt ifrågasatte dessa lärarprivilegier. Just bristen på uppskattning av läraryrket fanns redan på 1980-talet och har sedan egentligen inte förbättrats märkbart under 1990-talet.⁵⁷ Detta kan ha att göra med att många inte tänker på all den förberedelsetid som läggs ner på varje lektion.

”Det fanns ju de som inte förberedde sig, men de klarade sig inte länge. Jag skulle aldrig klara mig om jag inte förberedde mig. Min fru och jag satt ibland till tolv - ett på nätterna.” (Man 2)

En annan infallsvinkel till gymnasielärarens minskade status skulle kunna vara feminiseringen av gymnasielärarkåren. Detta är dock inget som är typiskt bara för 1990-talet utan en process som varat under en lång tid.

”Det som en gång var ett givet manligt yrke, har i stor utsträckning blivit ett kvinnligt yrke. Det var sällsynt med kvinnliga skolledare för 50 år sedan.” (Man 4)

Yrken som domineras av kvinnor brukar olyckligtvis betraktas som mindre statusladdade än manliga yrken. Feminiseringen skulle i sådant fall kunna vara en del av förklaringen till gymnasielärarens minskade status. Detta är tänkbart, men skall dock inte övervärderas. De övriga orsaker som nämnts i vår undersökning angående gymnasielärarens minskade status har inte varit genusbetingade.

4.7 Auktoritet.

När det gäller en lärares auktoritet så har den fortsatt minska under 1990-talet enligt våra informanter. Samtidigt pekar en av våra intervjuade lärare på den egna personen och menar att en lärare kunde ha en stor auktoritet trots att statusen i allmänhet hade gått ner.

---

⁵⁷ Linde, Göran. 1986, s 256ff

”Den formella auktoriteten den har ju minskat, medan den reella inte har minskat. Har du haft en förmåga och karisma så har den inte minskat. Nu har jag bara haft teoretiska elever och inga verkstadselever. De har ju en annan syn på det... Det kanske finns elever från arbetarhem som fått med en negativ inställning till skolan.” (Man 2)

Auktoriteten hade även minskat på grund av förändrade arbetssätt. Tidigare styrde lärarna över kunskapsutbudet, men i takt med en ökad elevdemokrati och mer självständiga arbeten bröts lärarens tidigare monopol. Även den ökande kunskapstillgängligheten i samband med utvecklingen av ny teknologi och ett ökat medieutbud bidrog till denna utveckling.

”Den gamla auktoriteten ligger ju i ordet katederundervisning. Det var väldigt mycket föreläsningar, då på 50-talet, och kraven är ju idag helt annorlunda. Det är gruppsamtal, grupparbeten, projektarbeten och så vidare. Mer varierad och intressantare undervisning.” (Man 4)

Den bristande auktoriteten i skolan kan även förklaras med att elevernas syn på skolans auktoritet fortsatte att minska under 1990-talet och in på 2000-talet. Brist på disciplinära åtgärder gjorde också att lärarnas auktoritet kunde uppfattas som mer ihålig.

”Idag finns det skolor som säger att man inte får köra ut elever för då går de bara ut i korridoren och hittar på djävulskap. Många lärare är väldigt utlämnade åt situationen. De har inte mycket, de kan ringa föräldrar eller prata med rektorn. Jag tycker möjligheterna har blivit mycket mindre. Förr så var det, eller ja, det bet hårdare då för det ledde till något. Idag leder det väldigt lite. Klart vid allvarliga saker tas man bort.” (Man 1)

4.8 Lärarlag

Under 1990-talet kom tanken att arbeta i arbetslag till gymnasieskolan. Den tidigare läraren som ensamvarg ersattes då på många skolor med lärarlag vilket skulle öka samarbetet lärare emellan. Detta påverkade lärarens roll då denna inte behövde vara den tidigare ensamvargen.

”Varför lade kommunerna ut sådan här fast arbetstid för lärarna? Jo, för att de skulle ges möjlighet att träffas och samarbeta och det var eller måste ha varit ett tecken på att man ville få igång lagarbete och temaarbete. Det är det som utmärker 90-talet att väldigt många skolor satsade på att bryta upp skolans organisation och istället för att låta lärarna sitta ämnesvis i sina rum så skulle man spräcka det där och göra lärarlag.” (Man 1)

Lärarlagstanken har dock inte uppskattats och genomförts på alla skolor. Till en början verkar lärarlagstanken inte mottagits väl på alla håll.

”Sedan kom detta med lärarlagstanken till gymnasiet på 90-talet och lärarna slog bakut. De är mer ämnesinriktade, de är mer fokuserade på färre ämnen. Man vill göra ett bra jobb i ämnet och det här med den skolsociala biten är något mindre viktig än på grundskolan. Men i och för sig tycker jag kanske det är rätt att man skapat de här lärarlagen och så, men jag tycker att många lärare känner sig inte hemma när de placeras ut på det här sättet.” (Man 1)

Även skolverkets utvärdering av lärarlag visar att det fanns stora skillnader i synen på lärarlag. Vissa skolor arbetade fullt ut med lärarlag medan andra skolor lät lärarna ”köra sitt eget race”.⁵⁸ Detta visar också att många strukturer i skolan är svårföränderliga och att det tar lång tid innan saker verkligen slår igenom på alla håll i skolans värld.

4.9 Från fastställd lön till individuell lönesättning

En annan betydande faktor för hur man uppfattade sin status är hur lönebildningen ser ut. En yrkesgrupp med hög lön brukar ha ett högre anseende i samhället. Våra informanter menar även att det finns ett klart samband mellan lärares dåliga lön och lärarens status. I denna fråga har våra intervjuade lärare menat att lönen från början varit hög men att den sedan successivt har planat ut eller t.o.m. minskat.

”Jag tycker nog att lönen gick upp länge. Jag tyckte lärarna fick bra ersättning. Det var vissa speciella lyft och jag har svårt att säga hur länge jag tycker det, men sen tycker jag att den sjunkit efterhand, särskilt om man relaterar den till andra yrken. Absolut har den klart ökat, men relativt sett upplever jag att jag hade rätt så bra betalt på 60-, 70- och kanske t.o.m. 80-talet. Sen tycker jag att andra börjar hinna ikapp.” (Man 1)

Även om synen på lönefrågan har varierat så visar våra informanter på en mer gemensam syn på den individuella lönesättningen. Tidigare hade lärarens lön varit mer trappstegsbunden där lönen höjdes successivt i takt med hur länge man hade arbetat. De nya individuella lönerna kan ses som ett sätt att höja lönerna för dem som gör ett bra jobb. Samtidigt blir det en stor fråga om vad som skall krävas för en högre lön. I det fallet blir det de lärare som kan tala för sig snarare än de som eventuellt är bättre lärare som får en högre lön. Det uppstod även andra problem som följde med den individuella lönesättningen. Stämningen i lärarrummen kunde bli något kall, något som våra informanter också pekat på.

”Det var diskussioner i lärarrummen och det blev misstämning då. Det blev en väldig misstämning och konflikter och misstänksamhet mot skolledningen också, hur skall han

---

⁵⁸ Skolverket, 1997, *Men jag bestämmer i alla fall i klassrummet*, s 18f.

klara av detta? Vilka kriterier är viktiga? Eller är det äkta kriterier eller är det falska kriterier man går efter?" (Man 3)

Men den nya individuella lönesättningen utgjorde även ett problem inom den äldre lärarkåren som inte var beredda att flytta från sina arbetsplatser för en högre lön som de yngre.

"För de unga lärarna var det bra, de fick ju högre lön än vad de skulle ha fått om de haft det tidigare tariffsystemet. Då var det bestämt hur din lön skulle utvecklas. Det spelade ingen roll hur mycket du jobbade. Nu så säger man ju "jag vill ha den här lönen". Söker två samma tjänst kan de få olika lön, det var otänkbart innan. För de äldre däremot var det ju sämre. Då visste ju arbetsgivaren att de kommer inte att flytta, de får inget nytt jobb." (Man 2)

Frågan på vilka kriterier som styrde den individuella lönesättningen hade en stor roll i lärarnas oro för den nya lönesättningen. Här fanns även en oro att ens popularitet bland eleverna skulle få ett genomslag i lönesättningen. Detta kan i för sig vara positivt till en viss del men kan även gå överstyr om läraren måste ta till populistiska beslut, snarare än de beslut som situationen kräver.

"Alla var nog mycket undrande kring hur en rektor skulle skaffa sig besked om vad lärare gick för. Det var ju inte garanterat att en lärare som var omtyckt av eleverna, att den läraren skulle ha högre lön. Det fanns ju en risk att så skulle bli fallet, alltså att den som inte var hård och ställde krav på ett gammeldags sätt skulle få högre lön, medan de som representerade de hårda kraven skulle förlora på det, för att han/hon inte var populär bland eleverna. Hur det egentligen har förhållit sig med detta vet jag inte." (Man 4)

Det verkar som om införandet av den individuella lönesättningen genomfördes utan större debatt. Problemet blev även att alla lärare kunde jämföra sig med andra lärare. Detta kan även ha bidragit till den dåliga stämningen då alla kunde se vad deras arbetskamrater tjänade.

"Problemet är att i den offentliga sektorn är allt öppet så man kan se precis vad de andra har, medan i den privata sektorn är det ju inte öppet och därför upplevs inte individuell lönesättning som någonting konstigt där. I den offentliga sektorn blir det mycket konstigare därför att man direkt kan gå och se vad den andre har och så börjar man jämföra och så blir det en olöst spänning." (Man 1)

Ett sätt att höja lärarens status vore om man höjde lönen. I den tid som vi lever i nu så räknas de materiella tillgångarna av många som ett sätt att avgöra ett yrkes eller en persons status och anseende. En högre lön skulle eventuellt stärka lärarens auktoritet också.

"I samhället har statusen försämrats otroligt. Det beror ju mycket på att lönen försämrats. Idag är det hög lön som är viktigt för elever. Har du 25 000 så är det inte mycket idag. Ett

exempel: En kyrkoherde hade 1940 10 000 kr om året, en arbetare 1200. Idag har en kyrkoherde lika mycket som en arbetare. Ändå är detta en chefsposition. En adjunkt hade nog 7-8000 kr i lön. Idag har han samma lön som en arbetare, lite mer. Vårt samhälle har blivit mer och mer materialistiskt. Man mäter saker i vad man kan köpa. Med en akademisk utbildning så får man jobba med det man tycker om, då kan man kanske inte kräva så mycket i lön. Det är ju en ganska lång tid man utbildar sig, man har lån och skulder, och för att omgivningen ska se på en som viktig så måste man ha en lön en bit över.” (Man 2)

5 Sammanfattning

Syftet med vår uppsats var att utforska hur gymnasielärarens yrke och arbetssituation förändrats. Våra resonemang utgår från begreppen roll, status och auktoritet. Den frågeställning vi har kan delas upp i två delar, dels är vi intresserade av *hur* gymnasielärarens yrke och arbetssituation förändrats, dels så ställer vi frågor kring *varför* dessa har förändrats utifrån ovanstående begrepp. Till vår hjälp har vi använt oss dels av ett skriftligt material och dels av intervjuer med fyra lärare som varit aktiva under den period vi valt att undersöka. Valet att tillämpa en kvalitativ undersökning ansåg vi vara mest givande för vår uppsats då vi i detta material hoppades på att finna ny fakta och få en mer nyanserad bild än vad man skulle ha fått ut av en kvantitativ undersökning. Här vill vi kort sammanfatta de resultat vi fått kring *hur* gymnasieläraryrket förändrats under tiden 1960-2000. Dessa förändringar har påverkat lärarens roll, status och auktoritet.

- Nya ämnen och arbetsmetoder

Flera nya ämnen har introducerats i gymnasiet under våra informanternas yrkestid. Äldre ämnen, såsom ämnet latin ersattes med nya ämnen som var mer samhällsanpassade, t.ex. socialkunskap. Nya arbetsmetoder, som t.ex. olika projekt där läraren fungerat mer som handledare, har tillkommit utöver den mer traditionella katederundervisningen. Ökad elevdemokrati har gjort att läraren i större utsträckning anpassar och lägger upp sin undervisning i samråd med elever. Ett annat inslag var hur arbete i lärarlag blev mer framträdande.

- Gymnasiereformer

Flera olika reformer av gymnasieskolan har genomförts. Till de stora vill vi räkna ”det nya gymnasiet” 1965, enhetsgymnasiet 1970 samt det programbaserade gymnasiet 1994. Vissa av reformerna innebar även förändrade betygssystem som gymnasielärarna varit tvungna att ta hänsyn till. De olika betygssystemen har inneburit olika grad av kontroll från centralt håll.

- Samhällsförändringar

Läraryrket har inte undgått de olika förändringar som skett i samhället. Det förändrade samhället har utmynnat i ett bredare elevunderlag och i många fall mer heterogena klasser. Olika krav och attityder på skolväsendet har gjort att läraren även anpassat sig efter detta. Skolan har alltid varit ett ämne som diskuterats i media- och samhällsdebatten. Här har läraryrket ofta hamnat i blåsväder. Denna utveckling har klart påverkat lärarens status och auktoritet.

Det politiska klimatet har under den aktuella perioden skiftat. Olika ideologier har varit mer tongivande under olika perioder. Här kan vi nämna den utbredda vänstervågen under 1970-talet, med bl.a. klassfrågor i fokus, och 1980-talets individualism.

Även samhällsekonomins upp- och nedgångar har starkt påverkat läraryrket. Svåra ekonomiska tider har avspeglats i skolan genom bl.a. indragna materialanslag och större klasser.

- Decentralisering

Under merparten av vår undersökningsperiod har det skett en decentraliseringsprocess där statens inblandning och styrning av skolan successivt avtagit. I och med kommunaliseringen i slutet av 1980-talet blev kommunen fullt ansvarig för skolans verksamhet.

- Förändrade arbetsvillkor

Under 1990-talet skedde det flera förändringar av lärarnas arbetsvillkor. Den arbetsplatsförlagda tiden, dvs. den tid som en lärare måste vara på en skola, ökade. En sista punkt värd att nämna är att det infördes individuell lönesättning som ersatte det tidigare tariffsystemet.

6 Analys och slutsatser

I vår analys- och slutsatsdel vill vi beröra frågan om *varför* gymnasieläraryrket förändrats. Här vill vi lägga tyngdpunkten på begreppen roll, status och auktoritet, som vår uppsats bygger på, och se hur läraryrket förändrats utifrån dessa. Här har vi använt oss av Karl Marx teori kring generation och arv samt hämtat idéer från Annales-skolans teorier kring hur man kan utläsa olika linjer eller rytmer i historien som löper parallellt i olika hastigheter. Dessa teorier har vi tillämpat genom att försöka identifiera vilka strukturer i läraryrket som varit bestående respektive mer föränderliga.

6.1 Roll

Då vi i begreppet roll lägger mycket av fokus på lärarens olika uppgifter, är det kring rollen som flest förändringar skett under vår undersökningsperiod. När våra informanter kom ut i yrkeslivet befann sig gymnasieskolan i början av en period som skulle präglas av förändringar. Den nya gymnasieskolan och senare enhetsgymnasiet med allt fler elever och ett bredare elevunderlag krävde djupare pedagogiska färdigheter hos läraren. Detta påverkade givetvis lärarens roll genom att den tidigare elitskolan med det studievana elevklientelet nu bröts sönder. I klassrummet fanns det nu elever från mer studieovana hem. Ett mål från samhällets sida verkar ha varit att skapa ett gymnasium för alla. Det mer heterogena elevunderlaget innebar att läraren fick vara mer flexibel i sin tillämpning av pedagogik och undervisningsmetoder. Ett par personer i vår undersökning pekar på att läraren även fått lägga mer tid på elevernas sociala situation utanför klassrummet och detta borde i sin tur ha resulterat i en förändrad roll.

Samtidigt som vi ser flest förändringar inom gymnasielärarens roll är det även här som vi identifierat vad som kan ses som mer bestående och trögörliga strukturer i läraryrket. Här vill vi lyfta fram en intressant iakttagelse som en av våra informanter delgav oss beträffande utvecklingen i skolan. Personen noterade att mycket har förändrats i gymnasieläraryrket, men att vissa saker var precis lika som när han själv började. Eleverna sitter fortfarande i sina bänkar vända mot läraren och lyssnar på vad denna säger. Här vill vi peka på att det som man

kan kalla klassrumssituationen är en företeelse som består i gymnasielärares yrke. Det sker givetvis förändringar på detaljnivå, men själva situationen är fortfarande den samma. En av lärarens viktigaste roller är fortfarande att fungera som kunskapsförmedlare för sina elever. Under våra informanternas yrkesliv har det introducerats nya sätt att arbeta och bedriva undervisning där man går utanför klassrumssituationen, men där klassrummet fortfarande i de flesta fallen utgör basen. I denna diskussion vill vi också peka på hur generation och arv är en bidragande faktor till de mer bestående delarna i yrket och rollen. Karl Marx menar på att man inte kan undgå att man föds in i ett arv från tidigare generationer. Även om du som lärare anammar nya idéer kring hur du ska bedriva din verksamhet och förhålla dig till din roll, så går det inte att frånga att du själv gått i en skola där du troligtvis fått med dig ett arv från dina egna lärare och din omgivnings syn på dessa. Denna aspekt kan kopplas till att vissa strukturer i gymnasielärarkyrket går i arv och blir bestående eller åtminstone trögrörliga.

6.2 Status

Lärares status har vi genomgående kopplat till hur lönesituationen förändrats. Detta beror främst på att det är oftast lön som är det första som människor kopplar samman med begreppet status. I vårt intervju-material tycker vi oss finna en enhetlig bild som våra informanter ger oss där gymnasielärares status i stort sett haft en nedåtgående trend. Denna förändring i yrkets status anser vissa informanter börja kunna skönjas kring 1970. Eventuellt kan man koppla samman detta med det förändrade politiska klimatet och attityden i samhället där jämställdhet mellan människor var ett av de aktuella debattämnena. Samhället är också det som till stor del har styrt lärarkyrkets status. Den ständiga debatten kring skolan och lärarkyrket bör rimligtvis påverka yrkets ställning. Ifrågasättandet av t.ex. lärarnas arbetstid är något som vi anser påverka statusen negativt.

Gymnasieskolans utbyggnad under 1960- och 1970-talet har mer eller mindre skapat en obligatorisk gymnasieskola. Detta har även medfört att gymnasielärarkåren växt och att yrket inte längre kan ses som exklusivt. I den tidigare elitpräglade gymnasieskolan var utbildning något som var få förunnat. I samband med att i princip alla ungdomar genomför en gymnasial utbildning kan denna utveckling ha medfört att lärarens status indirekt har sjunkit.

Ett annat resonemang kring gymnasielärarens minskade status som våra informanter pekat på är kommunaliseringens effekter. Här försvann den tidigare statushöjande faktorn att vara statligt anställd. Andra förändringar inom gymnasieläraryrket som kan ha påverkat statusen negativt är den ökade styrningen av yrket, t.ex. genom en ökad arbetsplatsförlagd tid. Styrda yrken brukar i regel betraktas med mindre status.

Vi vill här hänvisa till vår tidigare diskussion angående mentaliteter. Gymnasielärareyrkets statusnedgång kan i det långa loppet ses som en förändring i människors mentalitet. Förändringen i gymnasieläraryrkets status kan bero på en aktiv politisk vilja, med bakomliggande ekonomiska motiv, att anpassa yrket till den rådande samhällssituationen vilket även kan påverka människors mentalitet eller sätt att tänka angående ett visst yrke.

6.3 Auktoritet

För att lättare kunna föra ett resonemang kring auktoritet har vi valt att dela upp begreppet i en formell och en reell del. Den formella delen av yrket anser vi till stor del har försvunnit. Idag ligger auktoriteten hos läraren istället på den reella delen. Den tidigare formella auktoriteten var skapad och upprätthölls bl.a. genom traditioner och arv. Vissa av våra informanter pekar på att den reella auktoriteten idag upprätthålls av hur lärarens personlighet och karisma ser ut.

Samtidigt som auktoriteten idag till stor del upprätthålls av lärarens person vill vi ändå peka på en kärna i yrket där det finns en inneboende auktoritet i läraryrket. Återigen vill vi hänvisa till sega strukturer. Trots att lärare idag kan ifrågasättas av elever i klassrummet finns det ändå kvar en inneboende auktoritet i yrket. Elever förväntar sig fortfarande att läraren är en auktoritet som ska leda undervisningen och vara den som har sista ordet. Denna inneboende auktoritet kan ses som en av de sega strukturerna i yrket.

Då skolan är en verksamhet som i högsta grad är integrerad i samhället går det inte att bortse från att strömningar i övriga samhället även avspeglas i skolan. Från samhällets sida verkar det under vår undersökningsperiod funnits en vilja att degradera auktoriteter. Ett exempel på denna vilja kan ses i den tidigare nämnda "du-reformen". Denna utveckling går att koppla till

den minskade förekomsten av formell auktoritet. Ett ökat elevinflytande är också en orsak till att den formella auktoriteten har minskat.

7 Avslutande diskussion

En anmärkningsvärd iakttagelse vi gjorde under sammanställandet av intervjumaterialet var att materialet var relativt entydigt. Det förekommer ingen yrkesberättelse som skiljer sig märkbart från de andra. Ett problem när man analyserar livsberättelser är att de ibland har en tendens att ”sträva mot ljus eller mörker”. Man vill ibland återge en berättelse efter vissa mönster, där det antingen kan handla om att man gått från dåliga tider till bättre tider eller tvärtom. Mycket av vårt material pekar åt att skolan utvecklats åt det sämre hållet, men att det även finns utveckling som våra informanter har upplevt som positiv. Bland de förbättringar som lyfts fram är det främst gymnasieläraryrkets roll i klassrummet som upplevts som roligare och lättare. Det är alltså en ganska nyanserad bild som framkommer i vårt intervjumaterial.

7.1 Fortsatt forskning

Under arbetets gång har vi flera gånger stött på nya perspektiv som hade varit intressanta att utveckla. Tyvärr har detta inte varit möjligt då tiden för examensarbetet är begränsad. Vi vill dock lyfta fram några perspektiv och områden där vi ser fram emot framtida undersökningar.

Då vårt eget arbete har utgått ifrån manliga yrkesberättelser finns det ytterligare många intressanta vinklar som man utifrån ett genusperspektiv skulle kunna få fram. Det faktum att antalet kvinnor i läraryrket ökat markant under de senaste decennierna väcker flera intressanta frågeställningar och problemområden. En intressant synvinkel skulle vara att göra en liknande undersökning med enbart kvinnliga informanter. Frågor som skulle vara av intresse här skulle t.ex. kunna vara hur kvinnor togs emot av det övriga kollegiet i gymnasieskolan då de kom ut i arbetslivet. En annan uppseendeväckande fråga värd att undersöka är om läraryrkets minskade status kan ha resulterat i fler kvinnliga lärare, eller om det är det ökade antalet kvinnor som bidragit till att statusen uppfattats som sämre.

Ett annat intressant undersökningsområde är hur läraren och skolan har framställts i olika medier. Media som skulle kunna vara särskilt intressant att undersöka är filmers och olika

TV-seriers bild av lärare. Bilden av läraren i t.ex. filmer är ofta starkt polariserad. Ofta framställs läraren som antingen en diktator, som i den svenska filmen *Hets* med Stig Järrel i huvudrollen, eller som motsatsen i *Döda poeters sällskap* med Robin Williams som den öppna och utvecklande läraren. Det blir då intressant att se och tolka vilken betydelse populärkulturen påverkar människors syn på lärarens roll, status och auktoritet.

Käll- och litteraturförteckning

Tryckta källor

- Arbetslivsinstitutet, Malmö. *Nära gränsen? Perspektiv på skolans arbetsliv*. Daleke Grafiska AB, Malmö 2004.
- Berggren, Lars & Greiff, Mats. *En svensk historia från vikingatid till nutid*. Studentlitteratur, Lund 2000.
- Bonniers Lexikon. Ljubljana 1994.
- Burke, Peter. *Annales-skolan – En introduktion*. MediaPrint, Uddevalla 1992.
- Greiff, Mats. ”Att studera lärararbetets förändring. Teoretiska och metodiska reflektioner.” i Arbetslivsinstitutet, Malmö; *Nära gränsen? Perspektiv på skolans arbetsliv*. Daleke Grafiska AB, Malmö 2004.
- Giddens, Anthony. *Sociologi*. Studentlitteratur, Lund 1994.
- Jarlén, Leif. *Gymnasieskola för ett nytt sekel*. Utbildningsförlaget Brevskolan, Stockholm 1993.
- Jarlén, Leif. *2000-talets gymnasium - ny läroplan och nytt betygssystem*. Utbildningsförlaget Brevskolan, Stockholm 1995.
- Johansson, Bo & Svedner, Per Olov. *Examensarbetet i lärarutbildningen. Undersökningsområden och språklig utformning*. X-O Graf Tryckeri AB, Uppsala 2004.
- Kjeldstadli, Knut. *Det förflutna är inte vad det en gång var*. Studentlitteratur, Lund 1998.
- Lilja, Sven. *Historia i tiden*. Studentlitteratur, Lund 1989.
- Linde, Göran. *Yrket som livsform. En studie av gymnasielärarens arbetsförhållanden*. HLS, Stockholm 1986.
- Lpf 94-1994 års läroplan för de frivilliga skolformerna*. Utbildningsdepartementet *Läroplan för gymnasieskolan*. Skolöverstyrelsen, Stockholm 1970.
- Marklund, Sixten. *Gymnasiet, skola i förvandling*. Bonnier, Stockholm 1968.
- Marklund, Sixten. *Skolsverige 1950-1975. Del 2. Försöksverksamheten*. Liber, Helsingborg 1982.
- Marklund, Sixten. *Skolan förr och nu. 50 år av utveckling*. Berlings, Arlöf 1984.

- Repstad, Pål. Sociologiskt perspektiv i vård, omsorg och socialt arbete. Studentlitteratur, Lund 1998.
- Richardson, Gunnar. *Svensk utbildningshistoria*. Studentlitteratur, Lund 1999.
- Skolverket. *Men jag bestämmer i alla fall i klassrummet. Nitton lärares tankar om vad som styr den pedagogiska praktiken och om och hur styrningen förändras då gymnasieskolan reformeras*. GOTAB, Stockholm 1997.
- Thompson, Paul. *Det förgångnas röst. Den muntliga historieforskningens grunder*. Alings tryckeri, Södertälje 1980.
- Thor, Malin. "Tankar om källkritik och Oral History" i Thor, Malin och Hansson, Lars (red.) *Oral History 1. Teoretiska perspektiv på individuella och kollektiva möten*. Växjö University Press, Växjö 2003.
- Wiklund, Anne-Li. "Vem bestämmer över skolan? Kommunaliseringen och några av dess konsekvenser". Luleå tekniska universitet, Luleå 2003.

Otryckta källor

- Intervju Man 1, Pensionerad lektor, 2005-11-22
- Intervju Man 2, Pensionerad lektor, 2005-11-23
- Intervju Man 3, Pensionerad lektor, 2005-11-24
- Intervju Man 4, Pensionerad lektor, 2005-11-25

Bilaga 1

Intervjuschema

Inledning

- Hur uppfattade du dina lärare utifrån roll, status och auktoritet?
- Varför ville du bli lärare?
- Var och när utbildade du dig?
- Vilka ideal och tankar fanns det under er utbildning om lärarens roll, status och auktoritet?
- Första tiden som lärare? Förändringar och likheter?
- Hur uppfattade du din roll, status och auktoritet i början av din yrkesbana?
- Hur uppfattade du stämningen i skolvärlden? Var det en statisk skola eller en skola i förändring?
- Hur uppfattade du att omgivningen såg på ditt yrkesval/yrke?
- Hur var lönesituationen?
- Fanns det en generationsklyfta mellan yngre och äldre lärare? Hur yttrade den sig?

1960-talet

- På vilket sätt påverkades din yrkessituation av gymnasiets utbyggnad (1964)?
- Hur påverkades synen på kunskap av 1964 års reform?
- Var det lika stora förändringar inom skolans värld som i samhället i stort?
- Hur uppfattade du stämningen i skolvärlden? Var det en statisk skola eller en skola i förändring?
- Hur såg du avskaffandet av studentexamen år 1968? Positivt/negativt. Hur påverkades du och din roll, status och auktoritet?
- Hur påverkades synen på kunskap av 1968 års avskaffande av studentexamen?
- Om förändringar inom roll, status och auktoritet på 1960-talet? Vad berodde förändringarna på enligt dig?
- Hur pass styrd av staten och styrdokumenterna var man? Fanns det ett stort utrymme för egna initiativ? Blev det en förändring i samband med den nya gymnasiereformen 1964?
- Arbetsmetoder? Hur gjorde du? Central styrning? Bra/dåligt?
- Relation lärare – elev?
- Relation lärare – lärare, lärare – rektor
- Lön

1970-talet

- På vilket sätt påverkades din yrkessituation av LGY 70? Nya betygssystemet?
- Hur påverkades synen på kunskap av LGY 70?

- Var det lika stora förändringar inom skolans värld som i samhället i stort?
- Hur påverkades skolan av den ekonomiska nedgången under 1970-talet?
- Arbetsmetoder? Hur gjorde du? Central styrning? Bra/dåligt?
- Nya läroplaner – olja eller grus i maskineriet?
- Hur pass styrd av staten och styrdokumenterna var man? Fanns det ett stort utrymme för egna initiativ? Blev det en förändring i samband med den nya gymnasiereformen 1970?
- Om förändringar inom roll, status och auktoritet på 1970-talet? Vad berodde förändringarna på enligt dig?
- Hur var synen på kunskap under 1970-talet?
- Relation lärare – elev?
- Relation lärare – lärare, lärare – rektor
- Lön

1980-talet

- Syn på kunskap och utbildning under 1980-talet?
- Arbetsmetoder? Hur gjorde du? Bra/dåligt?
- Märktes ”80-talets individualism” (satsa på dig själv) av inom skolan?
- Relation lärare – elev?
- Relation lärare – lärare, lärare – rektor
- Lön

1990-talet

- Hur uppfattade du kommunaliseringen av skolan?
- Hur avspeglades den ekonomiska krisen i början av 90-talet i skolan?
- På vilket sätt påverkades din yrkessituation av LPF 94?
- Relation lärare – elev?
- Relation lärare – lärare, lärare – rektor
- Lön
- Individuell lönesättning
- Syn på kunskap och utbildning under 1990-talet?
- Arbetsmetoder? Hur gjorde du? Bra/dåligt?

Avslutning

- När du ser tillbaka – valde du rätt?
- Vad skulle du ha velat ändra på?
- Vilken period upplevde du som bäst/sämst?